

Déjà vu - vu de nouveau

(že videno - paberkovano v monsignorovih septembrskih in oktobrskih spisih - videno ponovno)

Tako sva 29. septembra z g. Petrom odpotovala. Slovo od zavoda, sobratov in prijaznega mesta nama je bilo res težko. In čudno težko mi je bilo pri srcu, kakor bi iz daljave že padale nanj grozeče sence prihodnjih dogodkov in nesreč.

Do Doboja - slikovito mesto - je šlo vse precej dobro. A ko smo se proti večeru iz Doboja pripeljali ven na polje, je začelo na obeh straneh železnice iz koruze živahno pokati. Zaslišala sva tudi glasne in razburjene vzklike in se radovedno nagnila k oknu, da bi pogledala, kaj se zunaj godi. Pa mlad železniški uradnik, ki se je peljal iz Doboja v istem oddelku, kar pade na klop in zakliče: "Dol! Dol! Dobri Bog naj nas čuva!" Zdaj sva spoznala, da ni šala, ampak da četniki napadajo vlak. Zadeli pa so

samo nekega podčastnika v nogo; na prihodnji postaji, sva videla, so ga vojaki nesli z vlaka. Res je srečno minilo. Videli smo pa tam na vsaki strani železnice požgane hiše. Ali so bile katoličanov ali pravoslavnih, seveda nisva vedela. Najbrž obojih.

30. september

Ker je imel kapitelj dopoldne sejo, sva bila pri prevzvišenem g. nadškofu dr. Šariću sprejeta ob petih popoldne. Prevzvišeni je bil zelo ljubezniv, a na nesrečo je obema nakazal najnevarnejši župniji - druge so bile pač že zasedene - gospodu Pribožiču Maglaj pri Doboju na četniškem ozemlju, meni Pale, drugo železniško postajo nad Sarajevom v gorah, 900 m visoko.

"Tudi škofje prihajajo na Pale," je prevzvišeni pripomnil. Ko sem pozneje sestram to omenil, so se smehljale in ena je pripomnila: "Že, že - a zdaj ne bo nobenega." Bila je namreč tam fronta.

Ne umevam pa prav, kako je to duševno razpoloženje sovraštva. V cerkvah in župniščih se skrivajo sovražniki. Tako so tudi v to skromno leseno cerkvico (na Palah) - katoličanov je tam malo, hrvatski vojaki, večinoma vendar katoličani in na cesti prav prijazni, vmes pač muslimani, a na oko vendarle ne divjaki - streljali in preluknjali kip sv. Ane, češ da se skrivajo v cerkvi četniki, kar je bilo čisto nemogoče.

10. oktober

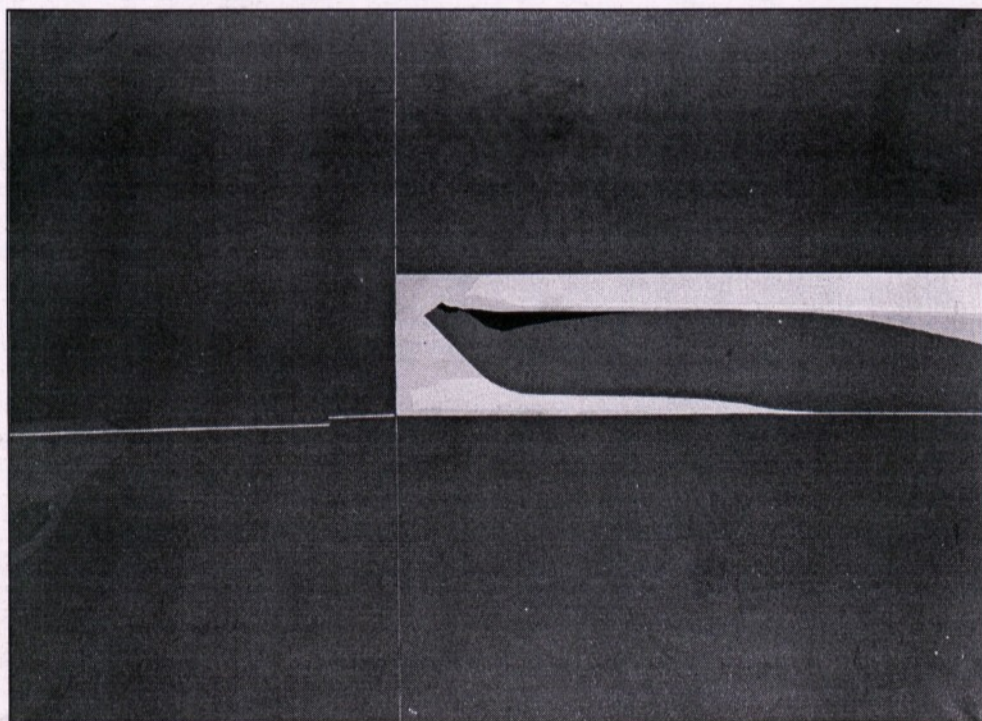
Koliko je padlo četnikov, navadno ni bilo mogoče zvedeti; so jih, če je le bilo mogoče, vzeli s seboj in pač sami pokopali. Nekega jutra je ležal malo nad samostanom eden, ki ga niso mogli odnesti: vojaki so ga stehali, sto petdeset kil je bil težak! To je za junaka že nekaj! Na poti iz Sarajeva mi je pravil mlad poročnik:

"Včeraj zjutraj smo našli nad železniško postajo šest mrtvih četnikov."

- "Kje ste jih pokopali?"

"V gozdu, kjer smo jih našli."

Pač vojska.

Gustav Gnamuš, Rdeča slika,
1972, akril, platno, 105x156 cm

Dan sv. Uršule, 21. oktober

Čudovito lep dan, smejoč se kakor nedolžna deklica, prav kakor prejšnje leto, ko sva z gospodom Cafotom, župnikom pri sv. Antonu na Pohorju, romala s Sel na Uršljo goro; omamno lep razgled smo uživali na Savinjske gore, čezenj na kranjske velikane in čez Koroško gor do Velikega Kleka. Napotil sem se ob dveh popoldne v Sarajevo, peš, vlak ni vozil, četniki so razdejali dva mosta. Ob četrtna sedem sem stal pred sarajevsko stolnico; devetnajst kilometrov sem prehodil.

(-?. - Kadarkoli.)

Takoj za postajo je tir okrvavljen, med tirnicami in ob njih leže kosi obleke in mesa, star turški fes. Kakih petdeset korakov sredi tira razmesarjeno truplo. "Turčin," pravi Dušan čisto hladnokrvno. Gremo še nekoliko.

Malo stran ob robu gozda leži mož velikan, z razprostrtimi rokami, z zdrobljeno glavo. Molčita mrtveca, molče gore naokrog, molči gluho-nema samota.

Žalosten je pogled na mrliča, žalostnejši na žive. Iz skupine pred nami se je odtrgal fant, petnajstleten, šestnajstleten, pohitel k mrliču, smehljaje ga ogledoval, kar poskakoval okrog njega.

"Ubili zdaj človeka je, kakor bi si kdo cigareto prižgal," je razlagal v Užicu brivec, ko sem šel k njemu, da me nekoliko spremeni v Evropejca.

F. K. M.

Je "gornji dnevnik" dogodkovno zavezan zadnjemu septembru, ki je izmed poberuhov stekel iz pečene ure človeške ere? In muke v vinotoku - iz katerega časa so? Sta to meseca letošnjega, 1994. leta?

Že videno - videno znova. Zapisano je kronološko zvesto prebrano iz besedila Križev pot - V četniškem ujetništvu (zbrano delo F. K. Meška, Mohorjeva družba v Celju; 1958), -dogajalni čas leto 1941. In strmim v grozo zapisanega: strašna prevara ali pošastna pomota je bila ona silna vera v novi svet, v Gorkega z veliko pisanega človeka, ki prihaja oz. je že kar tu.

Nikamor se ni premaknil svet: Vse je le grenkoba več za minuli dan in nikakršna skušnjava za jutri ali pojutrišnjem. Usojeno nam je izrekati ene in iste resnice, kot da so vedno znova odkrite, živeti že odživeto in verjeti, da se vse dogaja prvič, samo za nas in po naši meri. Zagotovo je vse povedal že J. L. Borges v Zapletu: "Usoda ima rada ponavljanja, variacije, simetrije... Ubijejo ga, toda on ne ve, da umira zato, da bi se ponovil nek prizor..."

Pravzaprav - kaj pa je v Bosni ta trenutek drugače, kot je bilo pred natanko triinpetdesetimi leti? Če bi bilo dano Mešku živeti metuzalemska leta, o čem bi mu letošnjo jesen drselo pero? Déja vu kot vu de nouveau? Prepričan sem, da je gospod župnik pri sedeminšestdesetih to vedel. V teh letih so ga namreč enainštiridesetega gonili po Bosni, da je po nekoga videnju dodajal svoj kamen dobrotljivosti k novi hiši človeštva. Kakšni in kateri? In čemu tako visoka cena? Silno prizanesljiv je moral biti njegov Bog, da mu je s to skušnjo prizanesel. Namreč - ponovno zastaviti korak na že prehojeno pot. Odpraviti se s fingiranjem, da smo pa zdaj čisto zares na povsem novi in pravi večpasovnici, hkrati pa pozabiti, da moramo vse skusiti, zakaj usoda ima rada ponavljanja.

Bilo je leta 1985 in v mestecu med gorami je bil zbran "ves svet". In je na prireditvi Pero za mir govoril Tone Svetina o človeku, ki začne v resnici ukrepati proti vojni šele takrat, ko mu mimo glave zažvižga krogla. Pa smo se prizanesljivo nasmihali ter pritajeno zmrdovali. Prijazno smo delili odpustke partizanu, ki je prestopal iz šestdesetih v sedemdeseta. Pred devetimi leti se je zgodilo. Ko smo še verjeli, da znamo in zmoremo vse.

Andrej Makuc

Gledališča z ljubeznijo

Srečanje gledališč na podeželju - letos je potekalo na Koroškem zadnji dve soboti v oktobru - je bilo drugo po vrsti. V lepih dvoranah in v prelepih krajih v Mislinji, Slovenj Gradcu in Podgorju se je zvrstilo šestnajst predstav - v glavnem slovenskih avtorjev. To je gledališče, ki je bilo še pred kratkim skoraj v popolni anonimnosti, dokler ga nismo po naključju (na neki neobvezni selekciji za Linhartovo srečanje) in s pomočjo terenskih iskušanj etnologinje dr. Makarovičeve ponovno odkrili. Gledališče, ki neprimerno bolj uživa v procesu nastajanja predstave kot ob končnem izdelku, "...ker ima vsak v življenju svoj prazen prostor, ki ga mora s čim zapolniti. Mi ga zapolnimo z igranjem." Tako eden od najstarejših amaterskih igralcev na Čemšeniku.

Gledališče, ki mu v glavnem ni do gostovanj, do slave, ki ni nikomur dodatni vir zaslužka, iz same ljubezni torej, zato tudi nemanipulabilno in za katerokoli oblast nezanimivo. Veselo pozornosti, vendar ne od nje odvisno. Gledališče, kjer je lahko vse narobe, pa je vse prav - nevednost, ki ne ve sama zase, gane pa s svojo toplino. Čeprav seveda to ni pravilo. Gledali smo tudi predstave, ki mizanscensko, režijsko, dramaturško odlično funkcionirajo, pa so prav tako delane samo po občutku. Delajo jih še posebej obdarjeni ljudje z naravno izostrenim poslušom za lepo in dobro, ki jim narekuje tudi t.i. obrtno pravilnost, ritem, način gibanja, premikanja, govora ... To, kar

dela predstavo Pri Hrastovih morbidno in kot kakšno islandsko sago, je prav ta enakomerni ritem, ta čas, ki se nabira sam vase, pa seveda spet ne samo to. In kaj je, zaradi česar je predstava Zakonci stavkajo tako zelo avtentičen slovenski podeželski vodvil, iskri - kot ga na slovenskih profesionalnih odrih še nisem videla. Kje so našli gledališčniki iz Notranjih Goric eleganco za Anouilhovo Povabilo na grad? Če je ne bi imeli v sebi, je ne bi uzrli. Duh veje, kjer hoče. Kdo je prišepnil senčno gledališče lešenskim odpustkom? Na pravem mestu ob pravem času.

Tokratno srečanje podeželskih gledališč je bilo posvečeno 120. obletnici rojstva pisatelja F. K. Meška, ki je dolga leta služboval na bližnjih Selah, spoštovan od prijateljev in nasprotnikov zaradi svoje dobrote in plemenitosti; literarna zgodovina pa se mu oddoljuje še po strokovni plati. Torej je bil Meško na nek način duhovni pokrovitelj tega srečanja. Pravi človek na pravem mestu, še v smrti. Z nami so bili tudi Meškovi sorodniki, ena sama dobrota. In to je na koncu koncev vse, kar šteje.

Jerica Mrzel, ki se je v imenu profesionalnih kolegov zahvalila navzočim, da prinašajo kulturo tja, kamor oni ne sežejo, tudi tako pravi. Lepo srečanje je bilo. Z Zvezo kulturnih organizacij Slovenj Gradec, s katero smo vse skupaj pripravili, smo lepo sodelovali, da lepše ne bi mogli. Hvala za vse in še kdaj še kaj! Slovenj Gradcu pa želimo, da ostane za zmeraj najbolj humanistično slovensko mesto.

Metka Zobec

CERKEV - ARHEOLOŠKI MUZEJ

V petek, 18. novembra 1994, so predstavili arheološke najdbe v cerkvi sv. Jurija na Legnu: projekt izkopavanja in prezentacije sta organizirala in vodila Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor ter IS SO Slovenj Gradec. Ob dogodku so se zbrali številni domačini, kulturni delavci in strokovnjaki arheološke stroke iz Slovenije in drugi. O pomenu raziskovanj, ugotovitev in predstavitev so spregovorili: Ivan Uršič, predsednik SO Slovenj Gradec, v pozdravnem nagovoru, Janez Mikuž, ravnatelj Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor, Mira Strmčnik - Gulič, arheologinja, ki je strokovno predstavila najdbe in njih pomen, Milan Kovač, arhitekt, ki je načrtoval in izdelal sistem sodobne strokovne zaščite, osvetlitve in zasteklitve, Sergej Pelhan, minister za kulturo v Vladi Republike Slovenije, Franc Rataj, šmarški župnik, in Mirko Grešovnik v imenu IS SO Slovenj Gradec (oz. odsotnega Janeza Komljanca, predsednika IS). Osrednja njegova misel je veljala zahvali vsem: izvajalcem, sponzorjem, domačinom, ministrstvu za kulturo, delovnim organizacijam in posameznikom, vsem torej, ki so ta projekt gmotno ali kako drugače podprli, da je bilo zahtevno delo opravljeno v tako kratkem času in na tako zahtevni ravni. V kulturnem programu so sodelovali: Moški pevski zbor Kope z Legna (zborrowodja Polona Krpač) ter prof. Viktor Poplaz in učenka Alenka Mirkac, ki sta zaigrala nekaj skladb na citrah.

Sergej Pelhan, minister za kulturo, je zbranim namenil naslednje misli:

Spoštovani! Danes je za slovensko kulturo in še posebej za slovensko arheologijo nadvse pomemben dan. Mogoče nič manj pomemben, kot sta bila za slovensko gledališče dneva, ko smo odpirali novi gledališči v Novi Gorici in Mariboru. Trditev ni pretirana, če vemo, da javnosti prezentiramo prenovljeno cerkev sv. Jurija oziroma nadvse dragocene najdbe v njenem tlorisu. Gre za arheološke najdbe, ki pričajo o obstoju cerkve na tem mestu že v 9. stoletju, in starslovenskih grobišč, ki omogočajo podrobno proučitev odnosa med pokopališčem in sakralno stavbo. Poleg tega kaže ob starosti najdbe poudariti vsaj še dve značilnosti. Prva je ta, da tako ohranjenega sakralnega in umetnostnega spomenika iz 9. stoletja ni na Slovenskem, pa tudi v Evropi so tovrstni primeri izjemno redki. Druga značilnost pa se kaže v prezentaciji, ki je po zaslugi strokovnjaka g. Kovača izraz zadnjih spoznanj stroke in omogoča obiskovalcem, da dragocen kulturni zaklad doživimo v vsej njegovi lepoti in dragocenosti. Vse naštetje je tudi dokaz, da se vsi, ki so sodelovali pri obnovi spomenika, zavedajo, da je kulturna dediščina temeljni del narodne in državne identitete. Moramo jo ohraniti, saj ni last

samo enega naroda ali samo ene generacije, temveč je last celotne narodove skupnosti in vseh generacij, tako preteklih kot prihodnjih. Na sedaj živeči generaciji pa je, da obnovi in dostojno prezentira podedovane kulturne zaklade. Ne nazadnje bo le dobro obnovljena kulturna dediščina dajala pravo podobo Slovenije v Evropi. Podobo, za katero se že dolgo zavzemamo. Na ta način z obnovljeno dediščino lahko pokončno in ponosno kot država vstopimo v sodobno in civilizirano Evropo. In slednjič: tudi ekonomski rezultati ohranjene kulturne dediščine bodo v povezavi z živo kulturno ponudbo in turizmom dali prave finančne rezultate, ki v današnjih časih niso zanemarljivi. Zaradi vsega navedenega je Ministrstvo za kulturo pripravilo predlog posebega zakona, ki - podobno kot na področju šolstva, zdravstva in obrambe - uvaja kulturni tolar. Le-tega pa namenjamo obnovi najdragocenejše kulturne dediščine: gradovom, starim mlinom, dragocenim freskam, zlatim oltarjem in drugi kvalitetni stavbni dediščini. Prepričan sem, da bo zakon vsesplošno podprt v našem parlamentu, saj smo do lastnega parlamenta in lastne države prišli predvsem zaradi kulture in tudi predvsem kultura bo pravi in zadnji mejnik v ohranjanju naše samobitnosti v Evropi brez državnih meja, v Evropi narodov in regij. Tudi zato je naše ministrstvo že letos podprlo program entuziastov, ki so ob obnovi spomenikov zečeli z oživljanjem kulturne dediščine tudi tako, da so pod naslovom Podobe Slovenije soorganizirali in povezali v treh poletnih mesecih 403 kulturne prireditve v 18 gradovih, 24 mestih in 16 cerkvah po Sloveniji.

Pa kljub vsemu navedemu dandanes še velja prepričanje, da se godi kulturi in kulturnikom slabo in da so nastopili ubožni časi. Prepričan sem, da ubožnost, ki jo živimo, ni toliko materialne kot duhovne narave, kar pa ni samo Slovenska, ampak kar značilnost celotnega sveta. Cinizem, intrige, boj za oblast, nihilizem evropskega nacionalizma so privedli do padca vseh vrednot in zaradi tega smo danes priča vojn, bedi in trpljenju, ki kot povodenj preplavlja naš svet, našo civilizacijo.

Med slovenskimi kulturniki so različna mnenja ob tem, ko oblikujemo novo kulturno politiko, kateremu področju dati prednost: ali kulturni dediščini, ustvarjalni kulturi, slovenski knjigi ali ljubiteljstvu. Zavedajoč se, da je edini pravi izhod iz dilem, da med vsemi področji najdemo pravo ravnotežje s poudarkom na kvaliteti - pa naj gre za dediščino ali nastajajočo umetnost - je Ministrstvo za kulturo izdelalo novo kulturno politiko. Politiko, ki izhaja iz spoznanja, da je obnova kulturnega spomenika prav tako kulturno dejanje, kot je pisanje in izdaja nove knjige, snemanje filma ali nastajanje slike. Nacionalna kultura je lahko le ena in vse njene pojavne oblike so med seboj usodno prepletene. V tem pogledu je danes, ko predstavljamo nadvse dragoceni arheološki spomenik, tudi praznik za vso kulturo in za vse zavedne državljanke in državljane Slovenije.

Prav posebna zahvala nas vseh pa gre vsem strokovnjakom, domačinom in donatorjem, ki so pripomogli k temu pomembnemu dogodku. Napori in vlaganja, ki so bila dana v obnovo spomenika, so nedvomno izraz naše privrženosti kulturi in našega prepričanja, da je mogoče razreševati probleme sveta koncem drugega tisočletja v srcu Evrope le z vlaganjem v lastno kulturo in civilizacijo. Kajti brez civilizacije v človekovem srcu ni civilizacije nikjer. Danes smo položili droben kamenček v mozaik naše in evropske civilizacije. Še enkrat zahvala vsem, ki ste pri tem dejanju sodelovali.

Naj dodamo, da je ob tej priložnosti izšla drobna knjižica Sveti Jurij, zakladnica podatkov: le-te je natančno, pregledno in s številnimi grafičnimi ponazoritvami predstavila in razčlenila arheologinja Mira Strmčnik - Gulič. Izdajatelj: IS SO Slovenj Gradec in Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor. Prevod v nemščino: Natalija Vidovič - Kešpret. Knjižico je oblikoval arh. Edi Koraca.

T.T.

Gustav Gnamuš, Brez naslova, 1990, akril na platno, 240x100 cm

KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV

Od junija do novembra 1994 se je zvrstilo veliko pomembnih kulturnih dogodkov, ki so začrtali kulturni utrip v naši občini. Prav je, da jih vpišemo v našo kroniko!

JUNIJ

Folklorna skupina iz Podgorja je nastopila na državnem srečanju folklornih skupin v Kopru: tam je požela laskava priznanja za zaokroženo izveden program ljudskih plesov iz Mislinjske doline.

Srečanje oktetov in malih vokalnih skupin iz koroških občin je bilo v cerkvi sv. Duha v Slovenj Gradcu. Oktet Lesna pa je v tem mesecu organiziral zdaj že tradicionalni koncert v Hudi luknji, kjer se je spet zbralo lepo število ljubiteljev pevske kulture.

Koroške nekomercialne glasbene skupine so v amfiteatru za II. OŠ v Slovenj Gradcu organizirale domala maratonski rock koncert: trajal je več kot štiri ure. Nastopile so skupine: Just Kiddin', Emilia, projekt BlaZZno, Herald IV., Ilex, Pulsa Teatro, H.M.D., Abadon in Zvezdica zaspanka. Slovenjgraško mlado poslušalstvo je nastop navdušeno sprejelo.

Občinska skupščina Slovenj Gradec je podelila letošnja občinska odličja, občinsko nagrado in občinske plakete ter Vrunčevo nagrado in Vrunčeve plakete, naslednjim posameznikom oz. skupinam, med katerimi so tudi nagrajeni dosežki s kulturnega področja: občinsko nagrado je dobil Rokometni klub Prevent za 40-letno uspešno delo in tekmovalne dosežke, plakete pa: Albin Naglič za razvoj TP Zila, Pihalni orkester Slovenj Gradec za dolgoletno uspešno kulturno delovanje in kvalitetno rast orkestra ter Andrej Šertel za ohranjanje kulturne dediščine in kontinuirano oblikovanje podobe ekoloških prizadevanj našega kraja. Vrunčevo nagrado je dobila Marija Magdalena Štumberger (OŠ Slovenj Gradec) za uspešno in inovativno poudarjeno pedagoško delo ter mentorska prizadevanja na kulturnem področju; plakete pa: Silvestra Mrmolja (OŠ Šmartno) za dolgoletno pedagoško in mentorsko delo, Olga Obretan (OŠ Slovenj Gradec) za uspehe v vzgoji in izobraževanju ter mentorskih prizadevanjih in Marjan Križaj (OŠ Mislinja) za mentorsko in organizacijsko zavzeto delo in povezovanje šole s KS oz. izvajalci kulturnih dejavnosti v Mislinji in občini.

JULIJ

V Kulturnem domu v Slovenj Gradcu je nastopil mešani pevski zbor Jadran iz Clevelanda: škoda, da dvorana zaradi počitniških dni ni bila do kraja polna.

AVGUST

Tradicionalni furmanski praznik v Podgorju je lepo uspel: prikazi starih šeg in običajev so navdušili številno občinstvo, ki se je ob domači gostinski ponudbi veselilo še globoko v noč.

OKTOBER

Od 22. do 29. oktobra je bilo v Slovenj Gradcu, Mislinji in Podgorju srečanje podeželskih gledališč oz. VII. Linhartovo srečanje ljubiteljskih gledaliških odrov Slovenije. Nastopilo je 16 gledaliških skupin in predstavilo najboljše tovrstne poudarjalne dosežke. Srečanja so se udeležili: KUD Edi Grubelnik iz Ribnice na Pohorju, ljubiteljsko gledališče Svoboda iz Loške doline, gledališka skupina PD iz Čemšenika, KUD z Leš, KUD iz Podlpe - Smrečja, gledališka skupina iz Dobovca, KUD Elektroelement iz Izlak, KD Igo Gruden iz Trsta (Sesljan), skupina Romani union iz Murske Sobotne, gledališka skupina PD iz Cirkulan, gledališka skupina PD iz Kotelj, KD Mislinja, DPD Svoboda iz Bohinjske Bistrice, KPD iz Bazovice (Rijeka), KUD iz Loma ter gledališka skupina KUD Domovina z Ospa. Organizatorja srečanja: Zveza kulturnih organizacij Slovenije in Zveza kulturnih organizacij občine Slovenj Gradec. Srečanje so dopolnili številni strokovni razgovori in razprave.

V tem mesecu so tudi zaščitili izkopenine v cerkvi sv. Jurija na Legnu, in sicer tako, da so zasteklili tla. Tako je omogočeno gibanje v prostoru in ogled najdb v tem novem arheološkem muzeju.

Kot je znano, so našli temelje sakralnega objekta iz 8. ali 9. stoletja. Arheološka izkopavanja je vodila mag. Mira Strmčnik-Gulič, sodelavka Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Maribora.

Občinska skupščina Slovenj Gradec, mesta, ki so ga leta 1989 odlikovali Združeni narodi z listino Glasnik miru, je tudi letos razpisala natečaj za likovna in literarna dela osnovnošolcev ob svetovnem dnevu miru - 20. septembru. Razpis je bil vseslovenski. Žirija (Andrej Makuc, predsednik in člani - Miroslava Grešovnik, Helena Horvat in Tone Turičnik) je dobila v branje 58 literarnih prispevkov iz 12 slovenskih osnovnih šol in izbrala nagrajence. Ti so: Irena Kete (OŠ Ajdovščina), Mirjana Timić (OŠ Šempeter pri Novi Gorici) in Miran Vrčkovnik (OŠ Koroški jeklarji Ravne na Koroškem). Posebna priznanja so dobili: Matej Česnik (OŠ Šempeter pri Gorici), Blaž Branca (OŠ Gorje), Mateja Leskošek (II. OŠ Slovenj Gradec), Jelka Klemenc (OŠ Mislinja), Hana Vidic (OŠ Ajdovščina), Damir Kotnik (OŠ Veržej) in Jernej Česen (OŠ Ajdovščina).

Likovna dela, ki so prispela na natečaj, je ocenjevala likovna strokovna žirija (Karel Pečko, akad. slikar, predsednik in člani: Bogdan Borčič, akad. slikar, Franc Berhtold, likovni pedagog, in Milena Zlatar, umetnostna zgodovinarica) in določila sedem enakovrednih nagrad. Nagrade so dobili: učenci 3. OŠ Slovenj Gradec (likovni pedagog Luka Popič, ki mu je žirija prisodila posebno pohvalo kot najuspešnejšemu likovnemuga pedagogu), likovni krožek OŠ Lovrenc na Pohorju (lik. pedag. Jože Brunčko), Alen Barbič, 5.r. OŠ Dravograd (lik. pedag. Nada Medved), David Vidmar, 6.r. OŠ Ajdovščina (lik. pedag. Vladimir Bačič), Matevž Popič, 9 let, I. OŠ Slovenj Gradec (lik. pedag. Luka Popič), Eva Menart, 1.r. OŠ Tone Čufar Ljubljana (lik. pedag. Tanja Ješelnik), in Špela Vuzem, 5 let, otroški oddelek bolnišnice v Slovenj Gradcu.

Razstavo otroških likovnih del so odprli 24. oktobra 1994 v Galeriji likovnih umetnosti. Ob tej priložnosti je spregovoril o pomenu Združenih narodov in prizadevanjih za mir Peter Petrovič, poslanec v Državnem zboru Republike Slovenije. Predstavniki žirij so podelili nagrade in priznanja, čestitali nagrajencem in pozitivno ocenili natečaj in tovrstna prizadevanja. Nagrajencem je čestital tudi Ivan Uršič, predsednik SO Slovenj Gradec.

V soboto, 29. oktobra, so v Slovenj Gradcu odkrili doprsni kip Franca Ksaverja Meška na prostoru pred špitalsko cerkvijo ob 120-letnici njegovega rojstva in 30-letnici smrti. Pisatelj portret je oblikoval (že pred desetimi leti) kipar Rade Nikolič, postavitev pa je zasnoval arh. Milan Petek. Kulturni program so pripravili: Moški zbor Ksaverja Meška s Sel, pihalna godba iz Šentilja ter recitatorja Nevenka Čas in Peter Tovšak. O Meškovi življenjski poti, njegovem literarnem delu in navezanosti na Koroško, Sele in Slovenj Gradec je spregovoril prof. Tone Turičnik, v imenu Meškovih sorodnikov je prireditev pozdravila Erna Meško, v imenu koroških Slovencev pa je zbrane nagovoril dr. Jože Kopeinig. Spomenik je blagoslovil mariborski pomožni škof dr. Jože Smej. Jerca Mrzel, slovenska gledališka igralka, je slovesnost zaključila z interpretacijo Ervina Fritza Pesmi za nesrečne in maloštevilne Slovence. Po odkritju doprsja je v kulturnem domu pripovedovala o Mešku in spomnih nanj rojakinja in pisateljica Erna Meško, popoldne pa je igralska skupina KUD Šentilj ponovila predstavo Meškove drame Pri Hrastovih v kulturnem domu v Šentilju. Poudariti tudi kaže, da je TV Slovenija počastila Meškovi obletnici s skoraj uro trajajočim filmom o njem (predvajali so ga 28. oktobra), občina Ormož pa je izdala in založila knjižico Franc Ksaver Meško. Sodelovalo je več avtorjev, uredil jo je prof. dr. Stanko Janežič. Zadnja spominska slovesnost je bila v Ormožu 4. novembra: program so pripravili domači recitatorji in Šentanelski pavri. Ob tej priložnosti so predstavili Meškovo knjigo Mladim srcem (izbor najboljših mladinskih spisov iz istoimenskih šestih Meškovih knjižic); izdala in založila jo je Mohorjeva družba v Celju. Na sprejemu, ki ga je za udeležence slovesnosti priredila Skupščina občine Ormož, sta spregovorila župana Ormoža in Slovenj Gradca - Jože Bešvir in Ivan Uršič - ter poudarila, kako je Meško povezal oba kraja in pokrajini. Ob tej priložnosti sta izmenjala spominski darili: umetniško sliko Meškove domačije v Ključarovicah in Monografijo Slovenj Gradec in Mislinjska dolina. V prijaznem nagovoru sta se zahvalila vsem, ki so v letu 1994 veliko storili za afirmacijo Meškovega pisateljskega dela in njegove človeške podobe, še posebej pa organizatorjem spominskih slovesnosti.

NOVEMBER

Po slovesnosti ob prezentaciji arheoloških najdb v cerkvi sv. Jurija na Legnu si je Sergej Pelhan, minister za kulturo, ogledal še glasbeno šolo oz. rojstno hišo Huga Wolfa. Prof. Branko Čepin, ravnatelj Glasbene šole Slovenj Gradec, je gosta seznanil s prostorsko stisko te ustanove ter lokacijskimi načrti za novo stavbo ob Celjski cesti: posebej je poudaril, da že zbirajo gradivo za Wolfov muzej, ki ga bodo uredili v skladateljevi rojstni hiši po preselitvi šole. Sergej Pelhan je podprl to zamisel in predlagal, naj vsi, ki jih problematika zadeva, združijo organi-zacijske in gmotne možnosti, da bi zastavljeni načrt uspešno uresničili. Sodelovalo bo tudi Ministrstvo za kulturo.

18. novembra je bila prva predstava letošnjega gledališkega abonmaja (sezona 1994/95) v Kulturnem domu v Slovenj Gradcu. Na sporedu je bila komedija Mira Gavrana *Mož moje žene* v režiji Marjana Bevka. Komedijo sta odigrala Ivo Ban in Iztok Valič; polna dvorana je predstavo prisrčno in navdušeno pozdravila.

V Podgorju so slovesno označili 30-letnico postavitve kulturnega doma; ob tej priložnosti so se predstavile vse sekcije društva in skupine, ki se z društvom povezujejo. Članom takratnega gradbenega odbora in zaslužnim članom so podelili društvena priznanja.

Andreja Gologranc - Fišer

Marijana Vončina

MOJA PESEM

*Moja pesem,
zbir besed,
je vzdih in glas
v tišino izrečena.*

*Ni izpeta in ni uglašena,
če njena melodija
koga ne prevzame.*

POTI

*Shojene poti poznam,
a neshojene
so bolj mi blizu.*

*Potihno skušam
prehoditi
tudi neshojene poti.*

*Mudi se mi,
da prej se ne iztečejo
v pozabo.*

ISKANJA

*Iščem nove podobe
in starih sled.*

*Iščem in se potapljam
v spremenjeni svet.*

*Vprašujem in odgovarjam,
a ne najdem pravih besed.*

Marijan Mauko

SVET JE

*mehko kuhano jajce.
Ker petelin zakikirika,
se dani
in senca me sledi
do večera.
Prižgem luč,
in glej,
dirja po papirju.*

*Oo zdaj pa sem se načakal,
ker vzelo je tok,
v temo pa bliski
in
veter namrsnik se podi
po vrtu.*

*N a m r s n i k
je nežen
kot sapica,
ki boža liste.*

*Naslednji hip se
zapodi - kot krivec,
in ta veter krivi, krivi veje,
ki mahajo kot roke v pozdrav,
ki mahajo, kot da kličejo na pomoč,
ali pa mahajo, kot da ti grozijo?*

*Iz mehko kuhanega jajca
se kadi.
Še dobro!
Še dobro, da potresa ni!*

*Naj le zunaj na vrtu veter
n a m r s n i k
namrsujeje
in viba skozi vrata liste.
A! Če bo spet tema,
se bo sveča zajokala.*

*Svet je.
Mehko kuhano jajce.
Mehko kuhano jajce.
Te bo pohrustal
z lunco in senco vred
kak komet?*

RAZSTAVA,

POSVEČENA ŽIVLJENJU ŠPORTNIKA

"Slovenj Gradec, tih in skromen, sanjajoč sredi lepe Mislinjske doline ob zelenem Pohorju, pod ponosno Uršljo goro, priredi dne 8. septembra 1937 velik "športni dan". Združeni klubi Koroške kolesarske župe bodo imeli omenjenega dne velike kolesarske dirke za prvenstvo Slovenije. Da pa se poživi in izpolni program te velike prireditve v moralnem, posebno pa v gmotnem oziru, se bo vrstila hkrati velika športna tombola."

To je odlomek enega izmed dokumentov iz bogate zbirke Vinka Cajnka, zbirke, ki je razstavljena v prostorih Koroškega pokrajinskega muzeja v Slovenj Gradcu.

Vinko Cajnko se je rodil 30. januarja 1911 v Vodrancih pri Ormožu. V Slovenj Gradec se je Cajnkova družina preselila pravzaprav čisto po naključju. Slovenj Gradec je bil po končani 1. svetovni vojni in po ustanovitvi Kraljevine SHS 1. decembra 1918. leta politično in gospodarsko še vedno v nemških rokah. Da bi takšno stanje spremenili, je Narodni svet za Slovenijo že jeseni leta 1918 poslal v Slovenj Gradec nekaj zavednih Slovencev, ki bi skupno z domačimi narodnjaki onemogočili delovanje nemške struje ter njenih somišljenikov. Med njimi je bil tudi Maistrov borec in zaveden Slovenec Franjo Cajnko. Kmalu za njim se je v Slovenj Gradec preselila tudi njegova družina. Vinko je kot desetletni fantič vstopil skupno z bratoma Cirilom in Janezom v telovadno društvo Sokol. Ta prvi stik z organizirano športno dejavnostjo mu je spremenil nadaljnji tok življenja. V športu je našel sebe, uresničitev hotenj, sprostitvev oziroma življenjski cilj, kakršnega mnogi nikoli ne najdejo. Delovanje v telovadnem društvu Sokol ni zapolnilo vseh njegovih želja. Leta 1926 je odšel v uk v Ormož k trgovcu z mešanim blagom, kjer so prodajali tudi kolesa, ki so ga prevzela do te mere, da je leta 1929 že tekmoval kot kolesar - dirkač za Kolesarsko društvo Drava - Ormož. V času služenja vojaškega roka je imel srečo, da so ga poslali v kolesarski bataljon; tako je lahko treniral in se tudi udeleževal raznih kolesarskih dirk. Jeseni 1933 se je vrnil v Slovenj Gradec in takoj

pričel organizirati kolesarski klub. 11. marca 1934 je bil v restavraciji Kac v Šmartnu ustanovni občni zbor Športnega in kolesarskega kluba Mislinja (SKK Mislinja). Udeležba na tem ustanovnem sestanku je bila tako množična, da so mnogi morali ostati zunaj in so pri odprtih oknih poslušali potek zбора. V okviru SKK Mislinja so bile ustanovljene štiri sekcije: kolesarska, zimsko - športna, nogometna in motoristična. Za načelnika kolesarske sekcije je bil imenovan Vinko Cajnko. Slovenj Gradec, Mislinjska dolina ter tudi drugi kraji Koroške so v letih pred 2. svetovno vojno doživljali kolesarstvo kot nacionalni šport. Na tem koncu Slovenije so v teh letih organizirali na desetine klubskih, medklubskih, banovinskih, državnih in tudi mednarodnih kolesarskih dirk. Kolesarski klub SKK Mislinja je tudi organizacijsko rasel, saj je bila leta 1936 ustanovljena Koroška kolesarska župa in leta 1939 Koroška kolesarska podzveza. Nesporno pa gre zasluga Vinku Cajnku, kolesarju - dirkaču, zmagovalcu na mnogih klubskih in medklubskih tekmah ter organizatorju, da je Slovenj Gradec (in Koroška) v letih pred 2. svetovno vojno postal vidnejši kolesarski športni center v takratni državi. Potrebno je tudi poudariti, da so kolesarji tekmovalci trenirali in tekmovali - tako rekoč - z lastno opremo. Praktično so vse - od nakupa dirkalnih koles, treningov in udeležb na tekmah - financirali sami. Ker so člani Kolesarskega kluba Mislinja v Slovenj Gradcu uspeli s pomočjo spretnega organizatorja Vinka Cajnka za vse tekmovalce, ki so na tem območju tekmovali ali trenirali, organizirati brezplačno prenočišče in prehrano, je Slovenj Gradec postal tudi priljubljen kraj za trening mnogih članov kolesarskih klubov iz Slovenije in tudi Hrvaške. Vinko Cajnko pa ni bil samo uspešen tekmovalec in organizator, temveč tudi športni funkcionar, saj je bil nekaj časa podpredsednik Mariborske kolesarske podzveze, član upravnega odbora in predsednik zбора sodnikov Kolesarske zveze kraljevine Jugoslavije itd.

Po končani 2. svetovni vojni leta 1945 je Vinko Cajnko nadaljeval delo na športnem področju. Prazaprav je bil aktiven povsod, kjer se je v občini dogajalo kaj pomembnega, vendar je bil glavni del njegovega življenja povezan predvsem s športnim društvom Partizan. Bil je soustanovitelj in dolgoletni predsednik tega društva.

Kljub temu, da je bil ves čas polno angažiran, je vestno zbiral in shranjeval fotodokumentarno gradivo, povezano s športno dejavnostjo: le-to obsega preko 1500 fotografij in veliko dokumentov o športni dejavnosti v Mislinjski dolini od leta 1934 dalje. Med drugim je ohranil celoten arhiv športnega društva Partizan, bogato zbirko fotografij o sokolskem in kolesarskem delovanju ter serijo fotografij in časopisnih člankov o razvoju športne dejavnosti v Mislinjski dolini od leta 1945 dalje. Vse to gradivo, vključno z okoli osemdesetimi pokali, diplomami, medaljami in drugimi priznanji, ki si jih je priboril kot aktivni športnik oziroma dobil kot organizator športnega življenja, je razstavljeno v prostorih Koroškega pokrajinskega muzeja v Slovenj Gradcu.

Marjan Kos

ŽIVLJENJE Z NARAVO IN ZA NARAVO

Razgovor z Andrejem Šertelom, dipl. inženirjem gozdarstva in dobitnikom plakete občine Slovenj Gradec za leto 1994

"Ob poklicni dejavnosti je razvil smisel za pisano besedo in fotografijo, največ v internem časopisu Lesne - Viharnik. Vsebinski prispevki posega v stroko, zgledni so nekrologi in komentarji, s sliko pa občutljivo dopolnjuje besedo. Piše tudi lirске pesmi in krajšo prozo. (...) Diplomirani inženir Andrej Šertel se s prepričljivo strokovno besedo in nastopi po šolah in ob drugih priložnostih zavzema za oblikovanje in širjenje ekološke zavesti ob upoštevanju najnovejših spoznanj o vlogi in pomenu gozdov. Z veliko zavzetostjo sodeluje v oddajah RTV Slovenija, radijskih in televizijskih: tudi po njegovi zaslugi so ti mediji začeli posvečati več pozornosti ekološkemu vprašanju in problematiki gozdov. Podobne naloge si je zastavil kot član ekološke komisije pri Turistični zvezi Slovenije, Zvezi sindikatov ter v Republiškem odboru za kmetijstvo in gozdarstvo." (Iz utemeljitve za podelitev plakete občine Slovenj Gradec).

Vaša življenjska pot je značilna za čas med vojno in po njej, za možnosti šolanja in zaposlitve, dokaz vztrajnosti in trdega dela, da bi dosegli zastavljene cilje?

* Morda, na to nikoli nisem pomislil! Rodil sem se v Mali Mislinji (1931) malemu kmetu, bil sem najmlajši od treh otrok. Oče je kmalu umrl. Redno osnovno šolanje je pretrgala 2. svetovna vojna: čez noč je postala tudi mislinjska šola nemška, 1943 so poslopje požgali partizani, dve leti ni bilo pouka. Kar smo se učili doma ali iz knjig, to je bilo naše šolanje. Res, bil sem lačen branja. Ivan Plazovnik - p.d. Martin iz Šentilja - je umaknil šolsko knjižnico v domačo sušilnico, rad je posodil kakšno knjigo, terjal je strogo zagotovilo, da je ja nihče ne bo videl in da ne smem nikomur praviti o tem. Strastno sem prebiral tiste knjige, ki so pripovedovale o lepotah narave ali napete zgodbe.

Partizane sem spoznal doma, zaupali so mi celo stražo in mi obesili na ramo puško! To je bilo doživetje! Potem je prišla svoboda, prerasel sem osnovno šolo. Opravil sem tečaj iz slovenščine, matematike in še nekaterih predmetov. Na nadaljnje šolanje ni bilo misliti: šel sem delat v kamnolom v Mislinjskem jarku, samo tri dni. Bilo je težko delo. Pa so iskali delavce na žagi - tam je nekoč delal tudi oče: dobil sem mesto skladiščnega delavca. Les se ni utegnil niti posušiti, že so ga odpeljali s težkimi vozovi na železniško postajo. Leta 1951 so prvič zmanjšali število delavcev: namenili so mi delo konjarja na gozdni upravi, a me je rešila vojska. Konjev nisem maral! Vojaščina me je zresnila: po vrnitvi sem spet šel delat, kmetija je dajala premalo.

Na gozdni upravi so iskali ljudi, diplomirani inženir Dušan Mlinšek me je vzel na taksacijo. Delati smo začeli v Glažuti, merili stoječe drevje, delo me je veselilo, kajti bil sem sredi narave, v gozdu, ki sem ga imel rad že od nekdaj. Računali smo s strojčki, nekakšnimi predračunalniki - čudo tehnike! Pozimi sem bil v pisarni, ta je bila v mislinjski graščini. Morda je bilo za mojo življenjsko pot odločujoče, da me je nekoč šef, gospod Mlinšek, zalotil, kako prebiram knjigo Od poštevanke do integralov. Mislil sem, da me bo hudo oštel, pa je blagohotno svetoval, kako naj rešim to nalogo, kako ono: in to me je opogumilo, da sem brskal za novim znanjem in si zaželel, da bi šel v šolo.

Od živahnega, mladeniško radoživega pripovedovanja ga je odtegnila misel, da natoči pravega črničevca. Odlični cvet, še boljši okus. Domača pridelava. Letos je prekuhal, pove, pol drugo tono črnic (borovnic). Močna pijača - na zdravje! Za zdravje!

* Potem so stvari stekle hitreje: inženir Mlinšek me je napotil, naj se vpišem v srednjo gozdarsko šolo, čeprav sem bil star že 25 let, mladenič za žentev: vpišem naj se ob delu! Najprej sem moral pridobiti zaključno spričevalo o osnovni šoli - opravil sem razredne izpite za zadnje razrede; zelo so mi pomagali tedanji mislinjski učitelji in ravnateljica Voglarjeva. V gozdarski tehnikum v Ljubljani me je spremljal prijatelj Maks Vončina, bodoči inženir gozdarstva. Prvi in drugi letnik sem opravil privatno, kakor se je tedaj reklo, v tretji letnik sem se vpisal redno. Šolanje je trajalo pet let. A po tretjem letniku sem natiho opravil sprejemni izpit na oddelku za gozdarstvo Biotehniške

fakultete v Ljubljani: prebral sem namreč razpis v časopisu in pretehtal, da izpolnjujem pogoje. Največ težav mi je delala, kajpak, matematika, saj nisem imel dovolj podlage: redno sem hodil k dopolnilnemu pouku. Diplomsko sem zagovarjal leta 1964 - pri dr. Dušanu Mlinšku. Povedati moram, da so me z odprtimi rokami sprejeli na Gozdnem gospodarstvu Slovenj Gradec, poslali pa v Črno na Koroškem: zaupali so mi mesto vodje gojenja in varstva gozdov. Okolje mi je bilo všeč, ljudje tudi, tam sem si ustvaril družino, sodeloval v turističnih in kulturnih prizadevanjih - in ostal, skoraj neverjetno, 28 let. Potem smo se preselili v Slovenj Gradec, kjer smo si zgradili hišo in jo obdali okrog in okrog z zelenjem, da je prava pravljica hišica sredi gozda. Leta 1991 sem se upokojil. To je tudi leto osamosvojitve Slovenije: srečen sem, da sem dočkal ta veliki dogodek!

Zanimanje za narodopisje je poleg poklicnega dela terjalo veliko ljubezni in naporov: preučevanje ljudske kulturne dediščine, objave zapisov, zanimanje za fotografsko dokumentiranje? Odkod spodbude?

* Najprej domače spodbude! Na majhni kmetiji smo sejali vse, da smo lahko preživeli. In nabirali smo črnice in kuhali žganje, ga prodajali, da smo imeli za sol in sladkor, za obleke je komaj kaj ostalo. Nabirali smo arniko, sušili gobe in sadje. Mlatili smo s cepci - to je bilo veselo delo, žetev je bila sploh praznik. Živeli smo z naravo in zemljo. Rad sem čebelaril. Posebna doživetja so bili ljudski običaji - kožuhanje, steljeraja, koledovanja. Mati je vedela veliko zanimivih zgodb in pripovedk, tudi drugi, o strašilih, mrličih, živalih, veliko je bilo vraževerja. In mlada duša to slastno srka: podobe ostajajo za vedno. Pozneje se je porodila želja ohraniti doživeto in tako sem se srečal s peresom. V Mislinji sem veliko igral: napozabni trenutki! Tako se navadiš nastopanja in skrbi za izbran jezik! V Črni sem pomagal organizirati turistične prireditve: za povorko smo pripravili prikaze domačih opravil - mlatev, kuhanje oglja, žganjekuho - kar in kakor smo nekoč delali doma. Od tod je bil samo korak do zapisov šeg in navad ter objav. Vse se je mešalo s spomini na dom in mladost! Korenine povezanosti z domom so ostale! Tako je nastala tudi knjiga Domače žganje (1989). Zapisal sem izkušnje ob kuhanju črničevca, brezovega žganja (iz 800 litrov tekočine sem dobil 3 l žganja), češnjevca, tropinovca in drugih vrst. O tem sem pisal v Viharniku, Kmečkem glasu in morda še kje. Pri Kmečkem glasu so me navdušili, da sem uredil zapise in dodal slike oz. fotografije, strokovna ocena je bila ohrabrujoča, in tako je izšla prva knjiga s to tematiko na Slovenskem.

Pospešeno zbiram nove izkušnje za dopolnjeno in razširjeno izdajo. Pogosto sem sodeloval v nekaterih izobraževalnih TV oddajah. Zdaj pišem scenarij za predstavitev kmečkih del.

In ljubezen do literarnih besedil?

* Ja, to je iskra tistega skrivnega branja. Lepa beseda me je zmeraj prevzela - v cerkvi, na prireditvah, predvsem pa v pesmih. Rad sem prebiral revijo *Tovariš*, članki so bili odlični. Včasih me je obšlo občutje melanholijske nostalgije, pa sem poskusil ujeti razpoloženje v verze in kitice. To je sprostitev duše, duševna paša, če hočete. Prof. Janko Glazer mi je objavil v reviji *Nova obzorja* pesem *Južni veter*, že prej je nekatere kritično ocenil in svetoval popravke.

Pozneje so sledili vojaški in študijski časi in pesniška sušna leta. Ko sem se ukoreninil v Črni, se je žilica spet oglasila: napisal sem spet kako pesem, objavljena je bila pripoved *Zaprta dlan* (v *Kmečkem glasu* 1966). Predvsem sem veliko prebiral Cankarja, dr. Sušnika, Sveto pismo, si širil besedni zaklad in ostril jezikovni čut. Nikoli nisem bil z napisanim zadovoljen, vedno sem želel boljše. Zdaj imam več časa in veliko zamisli - od ljudskih zgodb do partizanskih, a moči ni toliko.

Letos sem se trudil izdelati rodovnik naše rodbine. No, morda pa bo še kaj vzcvetelo in dozorelo v sad!

Povedati moram, da me je ves čas vznemirjala tudi fotografija - dokumentarne podobe in včasih poetične, tako črno-bele kakor barvne; številne slike so bile objavljene v različnih listih ob različnih priložnostih, v prostorih oddelka za gozdarstvo Biotehniške fakultete so razstavljene nekatere povečave, prav tako v pisarnah Lesne, ustvaril pa sem si bogato zbirko diapozitivov pokrajinskih, gozdnih in drugih lepih motivov.

Spet je zadišal črničev, ki je s komaj slišnim šumom tekkel v kozarček. Res, odličen je! Še na mnoga leta uspešne kuhe in pesniških cvetov in sadov! Na zdravje!

Ekologija je v zadnjem času vaše posebno delovno področje, rekel bi, življenjska skrb in zaskrbljenost oz. zanimanje, več, živa in neposredna naloga, celo zaveza. Odkod volja?

* Včasih nismo poznali tovrstnih problemov. V Črni sem živel v bližini "doline smrti", kakor so imenovali okolico Žerjava. Kot gozdar sem občutil bolečino, ko je množično umiralo drevje: širili so topilnico in neustavljivo se je širila ekološka katastrofa. O teh vprašanjih sem začel pisati v *Viharnik*, *Delo* in še kam. Predlagal sem zgraditev oz. namestitev čistilnih naprav. Mnogi so me hudo gledali, bali so se za delovna mesta. Opažal sem, da je živina postajala jalova, obolevale so gozdne živali pa ljudje. Zatem so začeli opozarjati na posledice še drugi: recimo, Marjan Smode s pesmijo *Mrtva reka*, Slavko Bobovnik s številnimi prispevki na TV in še kdo. V Cankarjevem domu je bilo posvetovanje o vprašanjih ekologije (1985): tam sem poleg drugih predstavil obseg ožiga gozdov na Koroškem zaradi SO₂ iz TE Šoštanj.

- No, takole počasi se ta ekološka zavest ukoreninja, mladi ljudje, predvsem strokovnjaki, imajo že drugačen odnos, vedno več ljudi verjame, da smo v nevarnosti. Seveda so upravne strukture mižale, niti niso hotele priznati grozljivih posledic. Toda vse več je bilo podatkov in strokovnjakov, ki so preverjali stanje na terenu. Hodil sem po šolah (naravoslovni dnevi) in pripovedoval mladim o teh procesih in prikazoval dokumentarno gradivo.

Da, ekologija je aktualna veda in bo zmeraj bolj: a celo Zeleni storijo premalo za hitrejšo premike in konkretne akcije, več jim je do stolčkov. Dokaz: glejte, kako so se obnašali in se še obnašajo do zajezitve Bistriškega potoka pod Golico, kako izpolnjujejo obljubo o postopnih pripravah za zapiranje nuklearke, kako teče počasi sanacija TE Šoštanj in tako naprej. Sem v službi zelenih brez Zelenih!

Bi še enkrat prehodili tako življenjsko pot?

* Bi! Nikoli mi ni bilo žal, da sem (bil) gozdar: poglobil in razširil sem si znanje iz naravoslovja, veliko razmišljal o naravnih zakonitostih, o odnosih v naravi - zemlja, voda, zrak, svetloba, toplota, rast, umiranje; ni mi žal, kar sem delal, morda le to, da sem premalo storil, kajti izzivov je bilo veliko in preveč in čas se mi je prehitro izmuznil. A vseeno: ko tehtam žetev, menim, da je setev obrodila deseteren sad. Delovno življenje je bilo polno in bogato! Želim, da bi tako bilo tudi tretje življenjsko obdobje!

- Na zdravje! Za zdravje!

Tone Turičnik

Gustav Gnamuš, *Brez naslova*, 1992, akril na papirju, 65x34,5 cm

0 knjigah dveh Sušnikov

Konec letošnjega avgusta sta izšli dve knjigi o življenju in delu dr. Franca Sušnika. V Koroških zapisih je profesor Tone Sušnik podpisan kot urednik očetove zapuščine. Tu so predvsem zapisi iz že objavljenih del In kaj so ljudje ko lesovi, ki so izšli leta 1968 za Sušnikovo 70-letnico, in Prekmurski profili, ki so bili izdani že leta 1929. V drugi - Življenje in delo dr. Franca Sušnika - pa je Tone Sušnik avtorsko izbral različna pisma, odlomke iz neobjavljenih del, pa tudi že objavljenih, predvsem pred vojno.

Obe deli sta trdno zraščeni in je nemogoče govoriti enkrat o enem, drugič o drugem, saj je tudi Sušnikovo delo segalo na različna področja, predvsem namenjena domačemu kraju in z besedo je znal zgostiti zgodovino v nekaj stavkov človeških spoznanj. Še najbolj prav bo začetni z rodom, napisati sago o njem, kako na tej kruti zemlji na Suškem vrhu rod nikoli ni ugasnil. In beremo: "Vsako leto je odrajtal sveti Uršuli na Gori svojo dolžno ovco in ni izbiral najbolj medle ne stare. Zato nobenemu Sušniku ni šlo trdo, ko si je prosil ženo; sveta Uršula, varuhinja devic daleč naokoli, je skrbela za Suške, in če mlade ni bilo, je bila starejša, a še vedno kos trpljenju in rojenju." Kuga je pobirala svoj davek in ostal je le triletni Tomažek, ki se je stisnil k mrtvi očrneli materi. Luka Smolar ga je vzredil in Suška pušča je zopet oživela, novi otroci so se rodili in rod ni usahnil. Ta suška prst mu je bila blagoslov, moč življenja, nevidna roka, ki se je za njim stegovala in mu ni dala, da bi se izneveril dedovemu domu, materni toplini. Suška prst ga je spremljala skozi bogato življenje. To je njegova Prevaljska storija iz ust Zjubenčevega Urha: "0, Prevalje, ljube Prevalje! Ni vas kaj prida, ne zemlje, ne ljudi. V vegastem kotlu je svet peščen in prodnat; nasut je s kamenjem Meže in z žlindro ugaslih fužin. Z gorami in koši smo samotež navlekli odejo prsti; zdaj že rodi našo pogačo: fižol in repico." Pa je bilo na vsem lepem Prevalj konec. Lahko bi šel v Donawitz; Urh ni šel, napil se je, šel v Goro in se zleknil v položno koševje brstečih šenturšelj.

Še prej pa so bile "postave", kakor jih je razglasila in nabila po svojih obratih "Fužinarska oblastnina na Prevali" dne 15. septembra 1852. leta. *Zhas sa delo se zazhne ob shesteh sjutra, ino terpi do sedmeh s'vezher.*

Bil je to čas njegovega otroštva, Leški rudnik je šel, fužine pa so ostale, ko je začel v šolskem letu 1904/5 obiskovati šolo, ki je bila trdo nemška. Že leta 1910 se je vpisal v celovško gimnazijo in župnik Kesnar je finančno pomagal bistremu dijaku. Vmes se je začela prva svetovna vojna in maja 1916 so ga vpoklicali v vojsko in je na Reki obiskoval šolo za rezervne oficirje. Avgusta, istega leta, je dožival fronto v Ukrajini in proti koncu leta 1917 postal intendantski oficir na Madžarskem. Po vojni se je vpisal na Filozofsko fakulteto v Ljubljani, vendar diplomiral na zagrebški univerzi iz germanistike in jugoslovanske književnosti, dosegel tudi doktorat. Že jeseni 1922, leta je začel poučevati na novoustanovljeni murskosoboški gimnaziji. "Bil je zelo mlad, eleganten in vitek, v temni obleki, s temno kravato in v snežno beli srjaci..." se spominjajo dijaki, "... vneto smo se učili nemške glagole, kajti profesor je bil strog."

Premestitev v Beograd, doma pod Uršljo pa Tončka, kateri so bile namenjene misli in besede. Potem "Mariborsko obdobje", ki tudi pisateljsko pomeni najplodnejša leta (Prekmurski profili, Jugoslovanska književnost). Leta 1936. je izšlo njegovo najpomembnejše delo Pregled svetovne literature, ki je tudi prvi priročnik te vrste. Tu se je uveljavil kot pedagog, zaslovel kot izvrsten govornik, imel družino... Tu so bili tudi izvrstni prijatelji, omizje triperesne deteljice, vzorni pluralizem: Franjo Baš je bil liberalec, Bogo Teply marksist in Sušnik krščanski socialist. In kako so bila ta prijateljstva dobrodošla po vojni, saj je Franjo Baš prav zaradi tega sodeloval pri oblikovanju delavskega muzeja na Ravnah in Teply obnavljal cerkev na Uršlji gori.

Vmes med to ustvarjalnost je z vso silo vdrla druga svetovna vojna, mobilizacija, zlom jugoslovanske vojske in domov na Prevalje, kamor je že prej poslal družino. Za silo je dobil službo na matičnem uradu in raziskoval svoj rod, si zapisoval in izpisoval (za roman?). 1943. leta so ga aretirali, izpustili, vendar je moral v Št. Pavel v samostansko knjižnico. Proti koncu leta 1944 so ga v Pliberku aretirali in 16. 1. 1945 je bil obsojen na smrt. Prerezal si je žile na roki, da bi ušel predsmrtni grozi obglavljenja. Rešili so ga in poslali v Dachau. Junija 1945 se je vrnil domov na Prevalje.

Taka je zgodba, zelo občečloveška, pa vendar drugačna zaradi pokončnosti in veličine moža, ki mu je bila napisana. Za svoje pisanje o njem in o avtorju se bojim, da ne bi bilo preveč podobno prisposobi, ki jo je dr. Franc Sušnik uporabil v slavnostnem govoru ob

stoletnici Goethejeve smrti. Kar je napisal (Goethe), obsega 200 knjig: pesmi, dram, romanov, pisem, študij in člankov iz optike, botanike, mineralogije, filozofije. Kar pa so o njem pisali drugi, obsega baje kar kakih dvajset vagonov.

Vsakdo izmed nas nosi Sušnikovo povojno podobo, kajti njegov duh še vedno veje izpod Uršlje, na Prevaljah so ostala Ugasle peči, gimnazija še pije iz njegovega izročila in grajski zidovi živijo, kjer si generacije dijakov še vedno nabirajo znanje za veliki svet. Vsakdo ima drugačen kamenček spomina nanj in ljudska domišljija mu je že zdavnaj izoblikovala pisan mozaik.

Profesor Tone Sušnik je z izborom njegovih del in z biografijo osvetlil še tisto stran, predvsem intimno, ki je bila manj javna. Življenjepiš dopolnjuje 31 slik, ki so vezane na njegovo življenjsko pot in družinsko okolje. Posebno literarno vrednost predstavljajo tudi pisma ženi. Kako je bil ljub, pa dokazujejo voščilnice njegovih dijakov za praznike in obletnice.

Silva Sešel

Gustav Gnamuš, brez naslova, 1984,
akril na papirju, 71x33 cm

PO STOPINJAH ANŽELAKOVE POEZIJE

V zadnjih letih se je na literarni sceni med Peco in Pohorjem pojavilo kar precej pesniških imen. Nekaterim je uspelo izdati prvece v novonastalih založbah, drugi pa so se odločili za samozaložniški podvig. Med slednjimi je tudi Franček Anželak. Pesniško pot je začel v lokalnem literarnem glasilu Šumc in kmalu prodril v regijski časopis Odsevanja in republiško revijo Mentor. Pričujoča, po obsegu sicer skromna, zbirka Klici stopal je motivno razdeljena na dva sklopa. V prvem - Zanke na dlani - so zbrane refleksivne, v drugem - Srebrna pajčevina - pa ljubezenske pesmi. Anželakova besedila so kratki pesniški okruški (izjema sta le prvi dve pesmi). Lirski subjekt v meditativnih pesmih je deloma prvoosebni izpovedovalec (Golobček, Koliba), mestoma drugoosebni nagovarjalec (Ne veži snopov, Stojiš) in tudi tretjeosebni pripovedovalec (Izumitelj). V tekstih je opazno romantično videnje sveta, ki temelji na nasprotju med idealom in resničnostjo. V tej dvojnosti je človekovi notranjosti namenjeno vse dobro in lepo, zunanji stvarnosti pa vse slabo in grdo. Ker je razkol nepremostljiv, se pesnik zateka v otroštvo, v iskanje lepote in sreče. Deloma ju najde v naravi. Na življenjski poti se srečuje z vzponi in padci. Zaveda se krhkosti in minevanja vsega, vznemirja ga nevarnost, nemoč, bolečina in strtost. Iz teh notranjih bojev pa vznikne novo upanje, nova rast, pesnik je bolj izkušen in pripravljen na nove preizkušnje. Tej dvojnosti ustreza tudi impresionističen in ekspresionističen način pisanja. Franček Anželak je po naravi plah samotar, ki težko vzpostavlja stik s sočlovekom. Svoje pesmi je dolgo skrival pred očmi javnosti in jih je zaupal le redkim izbrancem. Po prvih zmajevanjih z glavami in opazkah ocenjevalcev, da je njegova literarna bera vse preveč ljudska, ni obupal; še bolj se je zagrizel v "črkarjenje", kadar je privrela potreba po zapisovanju čustev in pogledov na svet.

Pesem je zanj zaklinjanje, zarotitveni obrazec. Bralec (doraščajoči iskalec smisla ali razvajeni izbirčnež) lahko z Anželakovo pristnostjo, prvinskostjo, nepokvarjenostjo, iskrenostjo in naivnostjo poskuša vsaj za hipec užiti lepoto, ki je tako izmuzljiva in neobstoja. Anželakova poezija je po slogovni usmeritvi morda najbližje imažinizmu. Njegova besedila so po večini kratke, slikovite, enokitične pesmi, brez izrazitega metruma. Opredeľuje jih muzikalični ritem, svobodni verz in opuščanje rime. Zvočni slog dopolnjujejo izvirne aliteracije ("tema v tunel se tlači"). Pomenljiva je izbira poimenovanj iz živalskega in rastlinskega sveta: golobček, ovce, metulji, kače in deteljica, trta, skorja... Zanimive so inovativne posebitve in preimenovanja: "plameni so veslaje požirali mrak"; "oblaki so se zjokali"; "sonce se je skopalo"; "snop sija je premeril ugrize na sablji"; "rumeni žarki so pristajali na črvivi mizi"; "iz sivih oblakov se cedi". Za pesmi drugega sklopa je značilno seizmografsko občutljivo doživljanje. Iz tekstov izžareva nežno, skoraj sramežljivo "srečevanje pogledov", "igra šepeta", razkošje "razmetanih las", omama "vlažnih rok", "poljub kazalcev", "podaljševanje lestve na hrib želja" in "valovanje sline med zobmi". Avtor je na trenutke celo igriv, ironičen ("pod odejo napeto je slovo"; "v noricah se pa črke mečejo - ž, že, žep...", "po slamici se čas pretaka").

Analiza besednega sloga kaže pogosto rabo manjšalnic (golobček, balonček, kalček, srčki), kar potrjuje, da je pesnik izredno nežna in občutljiva duša. To dokazuje tudi pregled zvočnih besed, ki so v Zankah na dlani še glasne (pok, žvenketanje, zašumeti), v Srebrni pajčevini pa potihnejo in so boječe sramežljive (šepet, šušljati). Anželakov slovar prostorskih besed se giblje med nebom in zemljo (brazda, trave, deteljica, ravnina, pesek, dolina; zvezde, sonce, luna, oblaki,

megla). Lirski subjekt je zaprt v "karanteno" ali v "oklep" ali v "kocko" in gleda skozi "lino" in "špranjo"... Časovni besednjak je sicer skromnejši, a premore nekaj nevsakdanjih besednih in stavčnih zvez - "skaljena preteklost" in "stvarnik včeraj v danes je podelil". Za celotno zbirko je na metaforični ravni zaznavno prepletanje med sledjo in potjo. Sled ("za pogumom je ostala sled" in "sledim olupkom pomaranče") je lahko v pesmih znanilec lirskega subjekta - človeka, pot ("pot je oštevilčil", "besede so našle pot") pa je nadsubjektivna kategorija, ki kot nekaj danega določa smer sledi ("smer se je zakotila"). Franček Anželak je lirski samorastnik, ki poezijo jemlje zares. Ob spoznanju, da ne piše zgolj zase, upa, da bo po "pesniški stezi, po kateri stopa, kdaj našel tudi cesto".

Miran Kodrin

Franček Anželak

KLICI STOPAL

*Na obzorju zapletov
se luščijo dnevi.
Lajež zlo pestuje.
Na čelu so v krvi
ugasnila imena.
V poželenju
so budni klici stopal.*

PUŠČICE

*Iz sivih oblakov
se cedi.
Puščice brišejo pot
in kaplje ravnajo skorjo,
pred ovirami se družijo
in rušijo prepone.
Iz sivih oblakov
se cedi.
Nebeški pogledi so prosti
do obročkov sprostitve.*

IZUMITELJ

*Stresel je pero,
na listu
so zašumele črke.
Pot je oštevilčil,
za pogumom
je ostala sled.
Sedaj
ravna črto,
ki je pobledele
v jarmu.*

PRIČAKOVANJE

*Vse upe sem ohranil
ob zlitju ranine.
Smer se je zakotila,
poganjki, ne velika telesa,
niso presegali teme,
ki sem jo vsrkal vase.*

Andrej Makuc

MIKLAVŽ

To je bila najlepša kuhinja mojega otroštva. V njej je vedno dišalo - po štedilniku in dimu in živem ognju, po ljudeh, in po hlevu, kadar je vstopila babica z golido v roki. Otrokom je dišala po večerji, saj nam je enemu za drugim pridvigovala mlačno posodo, da smo se odžejali in nam je toplo mleko polzelo od ustnih koticov po bradi v obleko. V naši kuhinji nikoli, skoraj nikoli nisi bil sam - živa je bila od jutra, ki se je začelo sredi noči, ko je babica vstala in klicaje imena budila svoje hčerke in one ob njih, da so šli na delo ali za delom, do trde teme, ko je bilo treba v posteljo, saj je bilo zgodnje jutro skoraj že pred vzhodnimi okni, še bolj zategadelj, da ne bi po nemarnem trošili elektrike, ki je žrla denar.

V njej se je zgodilo vse, kar se je imelo zgoditi v tem življenju, kajti o tistem zunaj se je v njej pripovedovalo, zato se tu ni nikoli naselila ona tišina, v kateri se lahko umre.

Umirati se je hodilo drugam - če se je le dalo, v gornjo sobo.

Kadar so bila vrata odprta, je izginila polovica kuhinje, a na stežaj smo jih odpirali sila poredko, saj je bil vratom vedno kdo napoti. Pa jo je prav ta majhnost delala prijazno in dobro - levo od vrat vzdani štedilnik, pravokotno od njega globoka stalažna polica s trokrilnim oknom čez celo steno, spet ostro v desno stenska zidna omara s sklednikom, pred njima miza, v katere predal ni bilo mogoče spraviti nerazpolovljenega hleba kruha. Med sklednikom in mizo je bilo stojišče za otroke, kadar smo jedli, sicer pa ob okenski polici še klop za dva, za mizo stola, babica na zaboju za drva... in to je bilo v otroštvu doživeti in v spomin zapisani pravlji vse.

Tu nas je babica učila moliti - pomagala si je z drobno podkupnino, toda opravičevala je njeno nujnost z vzvišenimi nameni. Ko je kdaj na večer pobrala z gnezda jajca in odredila čas izobilja, je v mraku razdelila krhke lupine v naše drobne otroške roke in pričel se je čas posebne zbranosti - ohraniti je bilo treba jajce celo, dokler ni znožem nacepila trsk in naredila ogenj, da nas je začela oblizovati rdečkasta svetloba, pristavila lonček, v katerega je šlo eno samo jajce, a voda v njem ni in ni hotela začeti brbotati. S slino, ki je zalivala požiralnik, in z očmi smo priganjali ogenj, medtem pa je babica rezala kose kruha v ozke rezine, voda pa se ni dala vzvaloviti.

Potem se je začelo. Ko se je jajce potopilo, je bilo treba potrpeti, da je voda ponovno zavrela, in ko je babica dala znamenje z očmi, smo začeli moliti. Najmlajša Sveti angel, ki je prva molitev vsakega otroštva, večji pa Zdrava Marija, Oče naš, Vera... in če je po uri v sebi presodila, spet vse od začetka. Tako je začela v nas trositi kali miru in spokojnosti. Ni bilo hujše kazni za oči, slino v ustih in za želodec kot babičin znak, da je treba moliti še enkrat, ker se dve minuti še nista preselili v minulost. In od kuhanja do kuhanja druga molitev - njen spomin je bil popoln.

Z najmlajšo smo molili v četvero, z Rožo v troje, z mano le še babica, če se je zataknilo. Sestrični sta le tu in tam dodali kakšno besedo, ki sta jo že znali. Uk je bil dovršeno premišljen. Iz dlani smo delali drobne zajemalke in iz ene v drugo prelagali kropaste luščine, da je potem prav ohlajenim babica z nožem odsekala kapico. Iz ust noče spomin na odpiti požirek nestrjenega beljaka, da je potem babica lahko med palcem in kazalcem prinešeni ščepec spustila v belorumeno slast in že smo potapljali prvo rezino kruha v globino, da se je tu in tam pocedilo po lupini in smo oblizovali lepljive prste. Mlaskali smo, se oblizovali, s kruhom brisali rumenjaki z brad in pazili, da ja ne bi po nemarnem spustili kakšne drobtine na pod. Če pa je že po nerodnosti padel kruh na tla - pobrati ga je bilo treba, zakaj v kruhu je Bog, popihati ga, poljubiti in v usta z njim.

In vse naučeno je prišlo še kako prav. Na Miklavževo.

Vedeli smo, da pride, a je prišel med nas, da so se nam besede groze v grlu postavile počez. Parkelj. Groza iz onostranstva, pošasten opomin tudi nam, otrokom, da je enkrat treba tja čez, kmalu po tistem, ko zadremlješ v gornji sobi.

In če do najtrdnjšega spanca ne živiš po babičino, mamino, tetino, potem ...

Troglavi drobiž stojimo na zaboju za drva, na prstih, da nas parkelj ja ne bi dosegel. "... sveti angel, varuh moj, varuh moj, bodi vedno... pazi na mamo, babico..."

Dohitevamo in prehitevamo drug drugega, smrkamo, brišemo nosove v rokave in se tresemo v grozi pred najstrašnejšim. Črnoba pa se vrti na vseh štirih po kuhinji, rožlja z verigo, se skuša povzpeti na zadnji taci in maha proti nam, da bi nas pograbila. Oprijemljemo se babice, skušamo kar po njej zlesti čim višje ter cvilimo v nemoči. Ko se nesnaga umiri, se tiho tiho spustimo nazaj na stopala, a ko se samo premakne, že molimo. Vsi vprek, in skozi solze pogledujemo proti vratom.

"Sveti angel, na teto, na strica, pazi na sestrične, stoj nam noč in dan ob strani..."

V obupu in grozi prosimo angela, naj pazi tudi na Miklavža. Z očmi na vratih v mislih moledujemo našega odrešenika, naj že vstopi in ukroti hudobo, kateri smo obetali vse. Niti ji ni bilo treba vprašati, že smo prikimali, obljubljali, molili, molili, molili.

Potem se nam zazdi, da so kuhinjska vrata ena sama luč.

Uslišal nas je. Vse se je zlilo v eno - groza pred onostranskim in sladkost odrešenja. Med podboji se čara rajska lepota in milina in dobroti. Parkelj se je umiril, zalezal se je v kot in sam vase, med nami pa je najlepši izmed božjih glasnikov. Usta se nam iz otrplosti razlezejo v blaženo smehljanje, tako da solze nič več hudourniško ne dro prek brade v naročje, ampak jih med prijaznim govorjenjem dobrotnika s spodnjo ustnico nežno pobiramo z zgornje in med redkimi hlipi požiramo grenkljato mokroto. Hudič, zdaj že za vrati v veži, tu in tam še vedno zbesni, toda mimo Miklavža do nas ne more več. In Miklavž je v mokroti oči še bolj nadzemeljski kot v sanjah minulih noči, kuhinja pa naenkrat polna vedno znova obljubljanje nebeške radosti.

"In greš vsako nedeljo v cerkev?" sprašuje starec z mladčevskim obrazom.

Da ne bi pozabil govoriti pošteno, hoče parkelj zdvijati, a ga naš dobrotnik utiša: "Hudoba, miruj!"

Uboga ga, a ko le predolgo molčim, me z žvenketanjem verige opominja, da komaj izdavam: "Vsako. Samo zadnjič nisem bil." Spet veriga.

"Sneg je bil," hitim.

"In ubogaš tudi?"

V veži nekaj renči. Solze spet lijejo. Ne morem govoriti. Tudi jecljati ne. Vedno že nisem priden. In reši me babica. Moja babica.

"Seveda uboga. Le meni verjemi. Vsi ubogajo."

Stojim ji v krilu in iz hvaležnosti jo še čvrsteje grabim za ramo.

"Pa znaš moliti?"

Znam. Samo govoriti ne morem. Hlipanje mi požira besede.

"Sve... gel moj... bo... di ti... z menoj..."

"Dobro, dobro. Ne smeš lagati. Bog vse vidi, Bog vse ve." Miklavž stopi bližje in mi ponuja darilo.

"To je zate. Ker te ima Bog rad. Saj si dober pob."

Čisto k meni se nagne in ko se mu zagledam v oči, se mi samo za trenutek zazdi, da tako lepo gleda le moja mama. A se je že vzravnal in mi naroča:

"Ubogaj in priden bodi in moli in mamo imej rad in babico..." O ti moj ljubi Jezus, kako ima moja mama podoben glas Miklavževemu. Že zato bo zagotovo prišla v nebesa.

"Saj jih imam... bom... vse," gostobesedim, da se ja ne bi zameril onemu za vrati.

Kar teče mi po licih, čeprav ne bi bilo treba.

V rokah stiskam papirnato vrečko s temnimi solznimi lisami, v grozi pazim na šibo, da mi ja ne bi padla na tla, kajti Miklavž je zaprl vrata, a hudobec še kar praska po njih in noče in noče nazaj v pekel.

Zdaj je hlipanja vedno manj, le tu in tam še katero izmed telesc zatrepeta, dihanje se vedno bolj umirja in ko si s prstov spet upamo spustiti na cele podplate, nas babica izmenoma jemlje v krilo. Smrkamo ter si brišemo oči in nosove v svoje rokave in njeno obleko pa pogledujemo proti brezovkam, ki jih je razdelil Miklavž in so zdaj zataknjene za razpelom. Vsi trije v varnem babičinem gnezdu segamo v globoke papirnate vrečke in iz njih potegujemo dobrohotne Miklavže, nehote pa tudi ostudne parkeljne, da nam spet vztrepetajo srca in grdobe spuščamo nazaj v temo.

Nazadnje v miru, ki se iz varnega babičinega zavetja seli počasi tudi v nas, začnemo grizljati rožiče, in tako lepo nam je, da ne moremo odnehati. In se nam sladkoba in močnatost zalezeta v spomin do naslednjega miklavževanja.

(Besedilo je bilo odkupljeno na letošnjem natečaju Radia Slovenija za izvirno kratko prozo.)

Irena Razgoršek

MOJ KRISTUS

*Ima namesto petih ran
trnove krone
in čudežne roke*

*pet lepih jaht
zlat pečat
in mene.*

LABIRINT

*Je samo moj.
In prehodi v njem
so rezervirani samo zame,
veliko jih še sploh ni raziskanih,
in rdeča nit je moj način staranja.*

*Sprejmite samo mojo rdečo nit
in ne rinite več v njega,
ker prehodi so dovolj veliki le zame
in vaš obisk bi ga lahko okrušil,
morda celo sesul.*

JEZA

*Zaprem oči,
vidim te;
odprem oči,
še vedno si tu;
se obrnem proč,
spet ista slika;
stopam naprej in nazaj,
pa nič ne pomaga.*

*Skrila se bom v klet,
da mi boš izginil izpred oči,
ti nesramni kos peciva.*

Blaž Prapotnik

USEDLINA ČASA

*Gib je prekinjen.
Bledica okamenelih prstov visi negibna
nad temačnim vrtincem, ujeta
med oster vdih arome in izdih
medle neodločnosti.
Izpuščena žlička pleše zadnji valček
v vročem objemu zvrtničene črnine
in v zanosu strasti ji vrh opleta
čez odkrušen rob.
Skrivnostne sile kozmosa
neslišno privabljaajo omamni vonj,
da se kot kadilo med obredom
suklja skozi željno razprte nosnice
in odplava skozi čute ...
Odnese te, če nisi dovolj pazljiv,
strahovito hitro poletiš: s stola med mize,
skozi kavarno, čez ceste, čez skladišča,
nad sklonjene hrbte v pristanišča,
preko valov nad polja na drugi celini.
Domišljija te poseša skozi oblak
neskončne spirale asociacij ...
Čez krožnico zavesti se širi navzven,
se razprostira po prostoru,
se bliskovito poveča in razprši po galaksiji,
švigne v območje neznanega,
preko mej razuma, čez rob dojemanja,
v somrak nezavednega in izgine
v podzavest bivanja, v
vprašljivo neskončnost obstajanja.
Skoraj se je že ustavila, žlička,
ko jo primeš in odložiš,
dvigneš skodelico k ustju črne luknje
in zliješ vanjo ohlajeno vesolje.
Z dvema prstoma odložiš izpraznjeno in
zaključiš gib, da porcelan
izzveni v večnost
kot plehka, zguljena fraza.
Nekaj nerazložljivega te v hipu prisili
v nepremičnost ...
Nihče ne bo prerokoval iz tvoje usedline.*

NIHAJ NEHANJA

*Na igrišču nihajo
otroci, pripeti na verige
svojega otroštva.
Monotono zibanje
jih v ritmu odštevanj
poganja na mestu,
naprej in nazaj.
Polglasno odštevajo:
meni, tebi, sebi.
Nihajo, nihajo...
in nehajo.*

*Koliko še imam
časa, da izmerim
amplitudo in frekvenco
mladosti,
ki je eno samo
dušeno nihanje?!*

Rudi Mlinar

VSTOPITE

Skozi razbite šipe je zahajajoče sonce metalo dolge in zloveščice sence na lesene, črvice kipe v oltarju.

Kapelica je bila stara, pokrita z opeko, ki je bila na več mestih poškodovana in zlizana od mnogih poletnih neviht in zimskih viharjev. Tudi sami zidovi so kazali žalostno podobo, omet je odpadal na vseh koncih in krajih.

Zazdelo se vam je, da je kapelica razgaljena pred vami kakor ženska. Ljubezenski viharji, rdečkaste opeke v večernem soncu, golo žensko telo, opeka, ki je gledala izpod odpadajočega ometa, raztrgana obleka, ki je odpadla z nje, košček za koščkom. Vrata so bila že ničlikokrat nasilno odprta in so visela na enem samem tečaju, kakor zlovešč netopir, v katerega se je zaganjal veter. Bilo je samo še vprašanje časa, kdaj se bo netopir odtrgal s tega zadnjega tečaja in poletel na svoj prvi in hkrati zadnji let. V vas je vedno bolj in bolj jasno vstajala podoba tega umiranja, kako enako ste se tedaj počutili.

Zagledali ste se v drobce razbitih šip, ki so ležali vsepovsod med travo in iz katerih so kakor svetle lučke odsevali poslednji sončni žarki tega dne. Ko bi si tedaj lahko pogledali v svoj obraz, bi videli solze, kako vam polzijo po vročem licu. Lahko bi videli, kako se sonce lovi v vaše solze in odseva v njih, kakor v tistih koščkih razbitega stekla med travo. Pomislili bi, da je vse to podobno življenju, da je vse, kakor veliko svetlo okno, ki se nikoli ne more razbiti.

Pa pride samo majhen vihar in to okno bo ležalo zdrobljeno v tisoč majhnih oken, katera pa bodo vsa nosila v sebi del celote. Stojite in strmite v lesen kip v oltarju kapelice, v vas se je zajedal resen brezživljenjski pogled, videli ste preteče dvignjeno roko, ki vam je žugala, da ste nehote stopili korak nazaj.

Teža notranjega nemira pa vam je ustavila korak in zopet ste se zazrli v kip.

Morda pa ne žuga vam, morebiti vas celo vabi, da bi vstopili... Gledata se... on nepremičen, lesen, z dvignjeno roko, vi utrujeni zbiti z besedami kesanja na ustnicah. Ozrete se okrog sebe.

Nikogar ni... veter se počasi prebujaja nekje v bližnjih gozdovih, sonce je že zlezlo v posteljo in se poigrava le še z vrhovi gora v daljavi. Samota je prišla za vami in se vam nasmiha s svojimi objokanimi očmi, vi pa stojite na pragu kapelice in se ne morete odločiti, bi vstopili ali ne.

Če boste vstopili, potem boste tudi poklekneli pred oltar v prah in potem se boste morali pokesati za vse tiste korake, ki ste jih naredili tako pogumno, pa so se izkazali, da so bili napačni.

Mrak se poigrava z vašimi nogami, v travi se izgublja očesa, še veter se potuhnjeno izogiba vašim ušesom.

Kaj vam je ?

Zakaj ste vstopili?... Zasliši se vaš korak po kamenju, duši ga le prah, ki se na debelo useda po kamenju in se skriva pred vetrom, ki se sem v to samoto le redkokdaj skriva.

Zlomljena ograja okrog oltarja se vas izogiba ... roka vas nič več ne odganja, ampak vas vabi, da stopite po treh stopnicah in obstanete pred oltarjem.

Pokleknete.

Sklonite glavo. Vstopite vase ... nič se vam ne mudi, počasi se spustite skozi svoje življenje in videli boste, da to ni hudo. Nad vami je kip, je njegova roka, ki odganja življenje, vabi pa samoto, vabi spoznanje.

Molite.

Spomnite se vseh tistih besed, ki so bile toliko let potisnjene v nek stranski kot vašega življenja.

Morda vam bo odpuščeno in boste s tega kraja odšli prazni s tisto praznino, ki so jo vsak včasih tako zaželi, tedaj ko ste polni vsega, kar je življenje odložilo v vas in se z vami vleče kakor jesenska megla po dolini.

Temno postaja, ampak vas ni strah samote, strah vas je, da ne boste mogli pozabiti svojih grehov, tu na teh zlizanih stopnicah, kjer so grehe izgubljali že toliki pred vami.

Ne bojte se, če je vaša molitev iskrena in takole potopljeni v razmišljanje, s sklonjeno glavo, s kipom nad vami in z vsemi besedami, ki se sedaj trgajo iz vas in s katerimi odmetavate s sebe vso nesnago, se vam morebiti celo posreči.

Imejte upanje, očistite svoje misli, dvignite oči, četudi v mraku ne boste videli njegovih oči, ne boste videli njegovih misli, niti njegove roke, ki bi vam žugala.

Čas je že, da se dvignete, da odidete s tega kraja ven...

Zunaj je mrak, je pa tudi veter in je slišati čvrčanje murnov, spodaj nekje teče reka, sliši se, kako se po cesti s težavo premika tovornjak, kako se nekje pes trga z verige in laja v noč. Nad vami so zvezde... le nekaj jih je, ampak vedno več se jih rojeva in migotajoč pronica skozi vaše oči v praznino srca.

Naslonite se na zid kapelice, tako topel je še, v njem je še sonce, so sledovi minulega dne.

Nikamor se vam ne mudi... poslušate... slišite ... , to je tisto, pred čim ste bežali. Tam je... za ovinkom se začinja, tam, kjer se pot približa hišam, kjer se potok zliva v reko, kjer se cesta dotakne steze. Tja boste morali... ampak brez skrbi, ko boste nabrali dovolj smeti v svoje srce, veste za ta kraj, veste za to kamenje in veste, kje boste izgubili svoje grehe.

(Besedilo je bilo na letošnjem natečaju Radia Slovenija za izvirno kratko prozo prvonagrajeno.)

Jana Osojnik

*

*dremam
v jutru zelenem
od bolečine
ki z vinom prepojeno hitrostjo
in rdečo sramežljivo vročino
beži v noč
neznano meni
ki jo znova in znova prespim
kot da bi bil dan
poln stvari dogodkov ljudi
ki jih poznam -
morda še kaj več*

**

*Vonj osvežil je prostor,
daleč je dotik,
ki ga jočem.
Svoboda vulgarnost
ni zaznala vzbujenja,
telo želi spati,
hoče skozi monolog sanjarij.
Hlad sopenja
zazvenel bo v poletu upov.
Rdeče v meni
ga nikoli ne bo pozabilo.*

Mož tete Slave je postal slaven, ko se je znašel na sončni upravi: toda položaj je ocelofanil za imenitnega, namreč, prijatelji, zdaj sem vreden največ, sem TTV. In poudarjeno je pletel, da se je nenavadna kratica vsekakor znašla v pogovoru, češ tetevejevec sem in moram to, tetevejevec sem in moram ono, ah, in ljuba žena prepušča tetevejevcu, se pravi, meni, najobčutljivejše hišne stvari, pomislite - tetevejevec pa šef gospodinjstva! In radovednost se je šopirila v regratov balon, češ povej že, za božjo voljo, kaj je TTV. In mož tete Slave je prisegel, da je to zelo preprosta stvar - pač trajni tehnološki višek, ki je boleče nizko padel. In ko sta se razigranost in živžav razcvetela, ko so opojne kapljice že mehčale možganske ovinke, so vrele neskončne misli, kako so ga posadili na tron, njega, spoštovanega in v kratico povzdignjenega gospoda, kako, častite dame in dragi gospodje, kot tetevejevec izpolnjujem dnevno zaukazani delovni program, kako je bilo potrebno nadvse odločno ukrepati in uveljaviti racionalizacije in inovacije v gospodinjstvu, kako so zdaj lirično prijazni in sončni dnevi in je lepo, ko zvečer - kot v vojski - dobim od višje inštanca, mojega nadrejenega poveljstva, ukaz, kakšne redne, izjemne ali strogo zaupne naloge moram opraviti... Za crknit! In naprej, dame moje in gospodje moji, ne, nič več tovarišice in tovariši, pomislite, sem na plačilnem seznamu, da čakam, čakam, čakam in - seveda - skrbno gospodinjim. Velikanska zodovinska, tako rekoč, revolucionarna sprememba je zdaj to: v hiši imamo red in čistočo, kakršne še nismo imeli od davnih, recimo, babičinih časov; ta nesrečnica, babica, ni delala drugega, kot da je od svitajoče zarje do cvetčega odsvitjanja pozno zvečer dirjala s cotami po hiši in neuničljivo ropotala v kuhinji. Aauuh, kako se je svetilo! Tako zdaj! Oni dan, ja, petek je bil, sem pobil 13 pajkov, pomislite, natanko 13, in kako so bežali, reveži, kamor so le mogli, se poskrili, ko so zaslutili... a moja budnost jih je našla in vsi so žalostno končali!

- Saj pajki pomenijo srečo!

- Figo, srečo, pomenijo pajčevino... Ga ni nikjer, hudirja zvitega, pa je pajčevina... ometam z dolgim in košatim omelom, prav strokovno, tudi predpasnik si zavežem kot kakšna najstnica, in telovadam, glejte, čisto sem ošpiljen, a naslednji dan, zlomka, je že spet... Ali ne, čebelica moja, čisto je, sveti se kot pasja jajca in gladko je kot led... In zraven kar naprej vroče mislim na poslance in denacionalizacijo: dobil bom veliko, zelo veliko, čakam, čakam, čakam, si brusim možgane, se pripravljam pospešeno na veliki dan, potem bom kupil pol mesta, vse mi bo vrnjeno, no, mojim umrlim staršem, po njih pa meni, gospod bom, klanjam se, spoštovani gospod, bodo rekli in sneli že na daleč klobuk, nič več TTV in osrani gospodinjec... No, žena, dragica moja, bo tudi dobila - recimo, enkratno nagrado, ah, kaj, podporo, recimo, del napitnine, žepnine, pometnine, saj tako ljubeznivo v tem kritičnem času vodi program in deli ukaze, ki sem njih spoštljivi izvrševalec... Ne, kje pa, nič nisem obupan kot TTV...

Tako: še mrcina ve, da je pri hiši nov veter, da mora biti z mano na diplomatski ravni, potrpežljiv in vzorno prijazen... Včasih, ko rožica moja, ki zdaj pri hiši edina leta na šiht - ah, kakšni časi! - ni bila tako zdoma in je imela več časa za zverino, nikoli ni bilo jasne meje nadrejeni/podrejeni, tedaj je renčač kar naprej, bodi svetek ali petek, comp-comp-comp tacal z umazanimi tacami po hiši; zdaj, veste, gospe moje in gospodje, ta ščetina predobro ve, kako mora - in zunaj, na predpražniku, si olikano in skrbno zmanikira noge, dvakrat, trikrat podrsne podplate, potem reče hov-hov, ponovi, če je treba, me pokliče - zdaj vidite, koliko je vreden TTV - in ko po vojaško opraviva pregled, ga potrepljam,

in ve, da je zelena luč in da sme vstopiti... in lepo spoštljivo, čisto po gosposko ko balerina vstopi... Tako se, dame drage in gospodje, dela, da dosežeš uspeh, zaradi katerega te vsi srečno blagrujejo... Tudi pikica moja, a ne, kupica sladka, ko prideš domov, imaš dišeče in kadeče se kosilo na mizi, vilice in žlice se kar bliskajo, da ti jemlje pogled, vonjave in arome dražeče silijo že tja do sosedu in lakota se potroji, a ne, mucika moja, taka gospa si, več, tak gospod še nisi bila nikoli: imaš uglajeno strežnico, manjka ji samo molierovski kostum, sluga, ki lovi tvoje grofovske muhe... In kakšna sreča jo obsije, ko odropotajo krožniki v kuhinjo in tam ropotajo naprej. Gospa, vaša gnada, pa položijo nežne ude na kavč, vzamejo včasih časopis, listajo zavzeto, le redko do kraja preberejo, a ne, zlata ribica moja, ker jih omamijo moči utrujenosti, in poniknejo v meževo deželo. In tedaj, dame srčne in gospodje, hodim po prstih in posodo prepričujem, naj molči, dokler moje veselje, gospa gospodarica, nežno spet ne odpre svojih črnih oči...

To, to! Veste, kuham, vse kuham, gospe in gospodje, juhice, omakice, pečenkice pečem, mešam solatice in kavice, le skutnih cmokov ne, aauuh, gospe predrage in gospodje, čeprav jih ima žogica moja nebeško rada. Jih ne maram... Že od mladih nog! A tako skrivnostna so pota nevenljive usode naše: ko sem snubil življenjski moj ponos, a ne, so me sprehajale barve od črne do bele, pa mi je dobrotna in naklonjena mama njena, zdaj ljubezniva tašča, iz najglobljega razumevanja in spoštovanja, da bo šla ta desetnica od hiše, in z dunajsko merico in veliko porcijo pristrčnosti, no, vedela je, kar prebrala je na obrazu mojem, da sem pravi in da bo hčerkica prišla v varne roke, pa se je, sem prepričan, hotela posebej vtisniti v mojo lirično dušo. Ah, tedaj mi je naložila na krožnik 13, pomislite, 13 - srečno ali nesrečno število - ne sedem ali devet, ampak 13 velikih skutnih cmokov, ah, celo gorovje jih je bilo in to gorovje je lahkotno in hladnokrvno plavalo v maščobi, in glejte, divje me je streslo - brrr - nisem jih maral, enostavno, vzdignilo se je globoko, pravi upor, še preden so začeli težaško in neusmiljeno mučno pot. A bilo jih je 13, pa sem jih iz ljubezni do srčne moje dame peklensko vztrajno pospravljaj, povsod me je grizlo in zbadalo, in končno le pospravil. Še več: prvič v življenju sem navdušeno ovenčal kuho in rezultate kuharije, kakor se ob takih priložnostih spodobi, mamu in emoke, in ljubeče in mukotrпно pogledoval zdaj kraljico mojo, zdaj njeno mamu, a ne, in se spominjam, kako je bilo vse O.K.!

Aauuh, aauuh, ljubica moja, ti veš, kako garaško trpljenje sem prestal zate...

Zato pa zdaj kar pozabi, da jih ni... cmokov!

Zlata je, ta miška moja, najbolj tedaj, kadar se priljudno nasmehne in mi pomežikne s črnimi očmi, ah, življenjsko obrestovano je tisto Sizifovo druženje s cmoki, gospe in gospodje, najbolj zagamani ste lahko tudi tovarišice in tovariši! Zlata vreden je, kakor vidite in spoznavate, tudi moj poklic TTV.

Zame, ki sem v življenju krampal, vrtel pero in telefon, predstojnikoval, je ta položaj oddih, dopust, nagrada... Zdaj podpiram tri vogale pri hiši in še pol četrtega, morda celo celega?! Ah, kakšne čase smo dočakali! Uboga mama: če ga je oče kaj lomil, je morala skriti mračni obraz, celo godrnjanje je bilo greh, kaj šele jeza. In sin je povzel njeno vlogo, gospe ljube in spoštovane in nadvse cenjeni gospodje, copata sem... To, to! Pametno uživajte, kolikor boste zmogli, če boste, dame in gospodje, kdaj dosegli čast, da boste TTV! Spomnite se name, naj vam bom svetel in poučen zgled...

A ne, čebelica moja, zdaj smo v nebesih! Aauuh!

Aauuh!

Tako je mož tete Slave ljubil in cenil poklic TTV in nenavadni ta položaj. Kadar je besede grel drugi in tretji in naslednji in naslednji kozarček, je včasih temno zarobantil:

- Hudič, kam te spravijo po toliko letih! Sem si vse to zaslužil!

Milena Cigler

*

Zlomljeno rebro pride prav,
da se poglobiš v mačje oči,
vidiš, kako bledijo jutranje sanje

v rumenilu sonca,
začneš gledati v barvah,
a že je risanke konec.

Toni navija budilko,
ovca še ni zamenjala plošče

in jedilnika tudi ne -
brrrrrrrrrrrrrrrrr - vstanimo!

**

Medtem ko Toni meče po mizi
koščke lovske svojim psom,
ki smo seveda mi,
seveda v hecu, kot da je graščak,
se mi izkažemo za dobre igralce
in lovimo koščke po mizi
in se smejimo,
in meni se zdi kar naenkrat,
da že ves čas igramo in da to ni res,
da živimo v tej hiši,
ampak smo prišli z kdo ve katere
zvezde,
kot Mali princ.

Iva Stanič

MOJE KNJIGE IN LJUBEZEN

Moje tri knjige so:
mati, oče in sestra.
Vsaka knjiga te česa uči
in prav tako moje tri.

Rada jih imam,
saj so tudi moja ljubezen.
Sem njihov del življenja
in oni mojega.

VZKLIKI

Hodim v samoti
in v vetru
slišim vzklike.
Vzklike groze in strahu,
vzklike otrok in ljudi,
vzklike zapuščenih talcev,
glas vojne, grmenja topov.
Vzklike izgubljenih že ljudi -
slišite tudi vi?
Kaj se tam dogaja?
Ukrenite kaj, ljudje!

Marijan Mauko

STUDEN

Ob uri,
ko polži
prilezejo
iz prsti,
se prislinijo
na dečkovo glavo in
odslinijo slastne
liste,
jih mehka roka
pobere

in jaz
jih splahnem
v kanalizacijo.

V glavi bolečina
od preže,
da se mi ne pristudijo
skozi sifone

slinarji

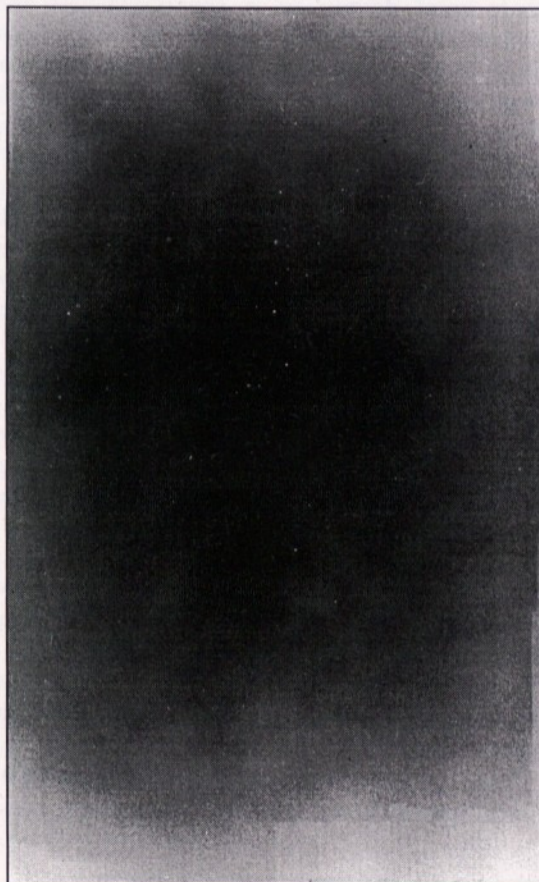
v kuhinjo,
v stranišče,
v kopalnico.

Odhajam v gore.
Na ledenik
tja jih ne bo.

To si ti misliš.

Za velikim polžem
pa je takšna sled,
da se deskam po njej.

Gustav Gnamuš, Brez naslova, 1978, akril na platno,
210x130,5 cm

Petje ptic in murnov je proniknilo iz tišine ter vzdramilo Franca iz preteklosti. Vstal je in si pretegnil otrple ude. Stopil je do močvirja, potem malo višje, približno tja, kjer je Lipe našel osje gnezdo. Pogledal je po jasi navzdol, se ozrl v smreke na robu, s katerih se je poslavljalo sonce, potem se je obrnil in kmalu izginil v temnem gozdu.

Naslednji dan se je moral že navsezgodaj pošteno zasopsti, da je še zadnji hip ujel avtobus.

Ko je izstopil, je zaspan obraz naslonil na obličje žage, ki se mu je za trenutek zazdelo spremenjeno. Na streho žagalnice se je spustila jata golobov. Opazil je njihove poglede, ki so se lesketali vanj. Nikoli prej se ni zmenil zanje, čeprav so mu najbrž pogosto pobliskovali svoja sporočila. Vedel je, da se zbirajo na vrhu strehe, da se, kadar so lačni, spustijo nižje. Na zunanji tram, ki kot dolga močna vrv veže razpeto strešno konstrukcijo. Od tam se potem spuščajo po kruh, ki jim ga med malico drobijo delavci.

Ko je čez čas stopil iz skladiščne pisarne in pogledal na streho, golobov ni bilo več. Izginili so kot kafra. Vedel je, da se bodo do malice vrnili.

Res, prav takrat, ko se je vrnil v skladiščno pisarno in pritisnil na gumb, ki je sprožil topo hreščanje, podobno hrupu motorne žage, in z njim označil čas malice, se je jata vrnila.

Dvakrat je zaokrožila nad žagalnico, potem pa mehko pristala na slemenu. Spotaj je utihnil ropot in vpitje delavcev, pomešano s cviljenjem žag. Delovišče je za hip onemelo, potem pa je od tu in tam pricurljala kakšna beseda. Tudi na strehi je gruljenje pretrgalo tišino. Golobi so se razkropili po ostrešju. Njihov puh je božal grobo opeko, se z njo združil v dveh barvah; sivo in rjavo. V teh barvah se je skrivalo še veliko drugih barv, ki so v dopoldanskem soncu zasijale Francu naravnost v obraz.

Ko so delavci odšli v jedilnico, so se golobi s strehe preselili na tram. Zdaj so čakali v vrsti, razpeti med dvema kapnicama.

Delavci so prihajali iz jedilnice, posedali na hlode in si prižigali cigarete. Eden od njih je prinesel s seboj košček kruha. Še preden ga je začel drobiti, se je skoraj vsa jata vsula okoli njega. Drobtinice so izginjale, še preden so padle na zemljo. Pridružil se mu je še drugi delavec, ki je drobil večje kose, katerih golobi niso mogli pogoltniti, zato so jih skušali s kljuni scofati na manjše koščke in so opletali z njimi kakor psi, ki se skušajo rešiti nagobčnikov. Nekateri so se spravili na čevlje. Med vezalke so padale manjše drobtinice in kljuni so pohiteli za njimi. Pridružil se je še tretji delavec. Proti njemu se je zakadilo nekaj najbolj vnetih golobov. Enega je prijel, ga nekaj časa držal v trdih dlaneh, nato ga je izpustil. Odletel je nekaj metrov stran, potem pa se spet zapodil v gnečo in najbrž pozabil, da je bil še pred nekaj trenutki ujet.

Še četrty delavec se jim je pridružil. Toliko, da je ujel goloba in ga odnesel med hlode. Sedel je z golobom v naročju. Njegova usnjena dlan je božala puh in perje, se za hip spremenila v mehko, otroško dlan njegovega nikoli izživetega otroštva. Plašne golobove oči so se srečale z njegovimi. Zazrla sta se drug v drugega. V neskončne daljave med njima.

Naenkrat je delavec buhnil vanj dim. Golob je poveznil glavo v perje. Zazdelo se je, ko da bi se skušal skriti sam vase. Še enkrat se je dim zakadil vanj. Istočasno pa je prijem rok popustil in golob je sfrčal in potem sedel na tla. Tam si je kmalu opomogel. Tudi Franc je ujel enega in ga odnesel v skladiščno pisarno. Pokazal ga je Macigojevemu Rajku; "Si se že namalical?" ga je ta vprašal, za goloba pa se ni zmenil.

"Vidiš, ujel sem ga. Nisem si mislil, da ga bom kar pobral s tal. Kakor žogo ali kreda. Razumeš?"

"Saj so vas vajeni. Najbrž ste že vse ujeli," mu je odvrnil Rajko.

"Imaš prav. Oni so bolj navajeni nas, ko pa mi njih. Jaz sem jih opazil šele danes. Prej so se mi zdeli nepomembni, popolnoma nepomembni. Kaj pa ti misliš o njih?"

Rajko si je odrezal košček kruha in ga skupaj s koleščkom salame ponesel v usta.

"Odletijo, kadar se jim zljubi," je odvrnil, ko je pojedel, potem pa je sklonil glavo in zaspal. Ko je napad epilepsije minil, Franca in goloba ni bilo več. Vstal je s stola in pohitel pod žagalnico.

Jata je bila že na strehi, pripravljena na odhod, ko se ji je pridružil še zadnji golob. Franc ga je dolgo držal v naročju. Nosil ga je med hlodi, kopami posušenih desk, v prijetnem vonju po lesu in smradu po nafti, ki se je širil od viličarja. Šele ko je moral prijeti za mero, ga je izpustil.

Jata je odletela. Franc pa se je ustavil pred begom, ki so mu ga prišepnile jutranje sanje. Odslej so golobi posedali na streho in iskali hrano. To so počeli že Bog ve kako dolgo, vendar zanj od tega dne dalje. Vse bolj jih je poznal, čutil njihov obstoj in zdelo se mu je, da tudi oni njega.

Naenkrat je opazil, da se eden od golobov izmika malici. Zmeraj občepi na tramu, a je videti največji in najdebelejši. Kadarkoli je odletel, je odletela vsa jata. Najbrž je bilo tam zunaj dovolj hrane zanj in morda tudi za celo jato.

Odslej se je Franc pogosto oziral za njim. Na golobu pa ni bilo videti, da bi opazil te radovedne poglede, ki so se skrivoma iskrali vanj. Dalje, ko je trajalo to opazovanje, bolj je Franc čutil njegovo prisotnost. Tudi doma se je pogosto ni otreseel; kar med kosilom so mu misli sfrčale na golobovo glavo. Kadar je sedel za volanom, se je večkrat nehote spomnil nanj. Celo v gostilni so nad polnimi kozarci zaplahutala njegova krila. V sanjah je postajal vse pomembnejši in pogostejši igralec. Najpogosteje je bil žrtev planinskega orla, ki je z jato vred krožil nad žagalnico.

Po nekaj tednih se je Franc tako vživel vanj, da si življenja brez misli nanj ni znal več predstavljati. Golob je postal njegov tovariš. Vse mu je lahko zaupal. Prav vse; svoje težave, radosti, želje. Ves svoj svet je polagal vanj. Postajal je vse lažji in lažji. Tako lahek, da ga je tisti dan kar samo poneslo na hrib. Skalnat hrib, prepreden z rdečkastim vresjem in belim apnencem, z borovci, ki so sklanjali glave proti žagi.

Z vrha je pogledal dol: na skladišče, grad, okoliške stavbe, silos za žagovino, prazno streho žagalnice. Objekti so se pričeli spreminjati v panje, grad se je stisnil mednje in roji čebel so ga varovali pred jato, ki je krožila nad dolino.

Siv ris ceste se je na nekaj mestih pretrgal. Prav tako lesk rečice, ki se je izgubljala med temnimi gmotami poraslih skal pod nasprotnim hribom. Nanj so bila nabodena, od strupenih plinov ožgana, debela nekdanjih dreves. Franc se je zazrl v tega velikega ježa, brez nog in glave. Igllice so se zasvetile v popoldanskem soncu. Vsa dolina mu je vrnila pogled.

Obrnil se je in zagledal goro, ki je rastla k oblakom. Temni gozdovi na njenem pobočju so ji objeli boke, nad katerimi se je šopirila brada kralja Matjaža. Med temnimi prostranstvi smrek so se ponekod poljubljali rumeni macesni in rdeče bukve in tako odganjali dolgčas vse do sončnega zahoda. Ko je padel mrak, so se tudi slednji pokrili z odejo.

Franc je ostal sam. Kamenje je umolknilo in skale so legle. Tišina mu je prišepnila: "Ne daj se motiti. Hodi svojo pot. Podaj se za jato, če te skrivoma povabi medse. Tu na žagi jemlji, le kar potrebuješ. Delaj, vendar ne v škodo sodelavcev. Vse drugo pusti, naj zgine v tej dolini, ti pa pojdi v svet in se spet vrni, tak kakor si v resnici."

Ko se je vrnil v dolino, je bila že tema.

Doma je kmalu zaspal. Sanjalo se mu je o pikniku. O tistem, na katerem je Lipe staknil osje gnezdo. Njega pa je bilo strah gozdnega požara. Tokrat upravičeno, kajti gozd je v resnici zgorel z vsemi udeleženci piknika vred.

Miha Moškon

NE BOM TE POZABILA (odlomek)

Učiteljica je poskušala vstati. Dejansko ji je to tudi uspelo. A ne za dolgo. Še isti hip je Dennis dvajsetcentimetrsko rezilo porinil do luknjastega ročaja v trebuh Miss Scooter.

Dvignila je glavo in obstala na mestu. Z gibom marionete brez vodstva se je groteskno zamajala naprej in nazaj. Potem se je zgrudila na tla.

Šele ko se je sklonil nad krvaveče telo, je mukoma usmerila rdeče obrobljene oči v Dennisove.

Vse zlo je izginilo. Izpuhtelo. Dennis je spoznal, da te ugreznjene, s podočnjaki podprte oči izžarevajo nekaj, česar si ni upal verjeti, kaj šele priznati. To je bila ljubezen.

Pogoltnila je slino. Kri se je v ozkem potočku ulila iz jamice ob stiku spodnje in zgornje ustnice.

"J-jaz sem. . ." Stavek je izgovorila samo do polovice, potem je pričela plitko kašljati.

Na obrazu ji je zaigral nasmešek. Ustnice so se razprle, jezik je švignil med vrsto okrvavljenih zob in potem je popolnoma mirno spregovorila: "Ne bom te pozabila, Dennis Dancoisne!" Obraz ji je otrpnil v tej pozici, še zneraj pa ga je prebadal igriv nasmešek mrtvega telesa.

Vstal je in kot v transu oddrsal proti vratom.

S kotičkom levega očesa je zaznal belino. Ozrl se je v smeri šibko odsevajoče svetlobe.

Aleksandra Stermec

*

*hrepenenje mi je načelo pamet
na obrazu ni opaziti spremembe
naj ljudje le mislijo
da je moje življenje ena sama zmaga*

*razdelila bom svoje telo
razkošno
radodarno med svoje skrivne
ljubimce
jaz pa bom odšla
osvobodjena
s tabo
če boš hotel tako, za bela vrata tvojega
majhnega stanovanja
za vedno*

**

*težko je
nebo nad Ljubljano
deževalo bo
ne bo te
ker nimaš dežnika
tako boš rekel
idiot*

Na nočni omarici njegove matere je ležala pisemska ovojnica. Z nerodnimi gibi okrvavljenih prstov jo je odprl, potegnul na plano pismo in pričel brati:

DATUM: 04. 12. 1965

POŠILJATELJ: OKROŽNO SODIŠČE RICHFIELD MEADOWS

SPOŠTOVANA BETH DANCOISNE!

OBVEŠČAMO VAS, DA JE SODIŠČE GLEDE NA PRI-
POROČILA ZDRAVNIKOV IN ODLOČITVE POROTE
UGODILO VAŠI PROŠNJI IN VAM DODELILO V
SKRBNIŠTVO DENNISA SCOOTERJA.
GOSPA LINDA SCOOTER JE PO PSIHIATRIČNEM MNENJU
NESPOSOBNA VZGOJE
IN MATERINSTVA TER BO DO NADALJNEGA NAMEŠČENA
NA ODDELKU ZA ŽIVČNO BOLNE: NJENO STANJE...

Pismo je prebral do polovice, nato ga je izpustil iz rok. Zgrabil ga je val krčevitega, goltajočega smeha.
Zunaj se je iz nizkih oblakov, ki so medtem prekrili nebo, usul prvi sneg...

Martina Zajelšnik

ŽELJA PO SMRTI

*Cerkvena ura bije dvanajst.
Na nebu divji oblaki
strnjujejo se v pošast.
Kot da je konec sveta,
a še vedno ne verjamem.
Vse je laž.
Vsi umremo.
Vsi očetje in vse matere -
le Zemlja je mati,
ki obstane.
Vedno veliko obetam,
na koncu dobim najmanj.
Rodila sem se le za
druge,
umrla pa bom
zase.*

OČETOVA MISEL

*Oči so žalostne.
Obraz brez barve.
Sinove oči na očetovem koncu.
Besede kot pesem:
Nevarnosti se boj,
dosti mračnih je poti.
Glej, da te ne zvabijo
v samoto.
V tiktakanju stare ure
je oče zaspal.
Zaspal za vedno,
čeprav je želel simu
vse najbolje.
Sin je stopil proti reki.
Samotni val ga je poklical
in objel.*

Gregor Fras

PROLOG (odlomek)

*Poezija kristalizira kristal
očisti dušo in srce
razblini zablod polno glavo
in napolni mošnjček.*

Theodore Welles

Bilo je nekega večera.

Točaj je boječe porinil rdeč nos v sobo in poskusil:

- Gospodje, zapiramo, polnoč je že mimo...

- Zapri, je siknil pisec znanstvene fantastike, dvakrat po konjsko brcnil z glavo v tla in se spomnil:

- In dve pivi še! Le brž, ne utegnem čakati do jutra! Pisec znanstvene fantastike je nato jadrno cmoknil, prhnil in se ozrl v oči pisca poezije. Pisec poezije je molčal, to je, ni rekel popolnoma nič. Naredil je požirek iz ogromnega kozarca polnega piva ter rignil v kot. Le-ta je nemudoma počrnel in se odločil ob primerni priložnosti podreti se; a kot bo trenutek kasneje potek dogodkov pokazal, se bo strop podrl veliko prej, kot bi sam to želel. Primernost trenutka.

Trenutek primernosti.

Strop bo v opravičilo navedel natanko ta rigec pisca poezije, ki je bil, če smo pikolovski, to je, lovimo pike, osemstoptintrideseti.

Da, bil je.

Točaj je besnel za marmornatim točilnim pultom, to je šank, pil osmo pivo iz istega pollitrskega vrča ter se opogumljal z romanom alter-grrr-romance.

- Pomisli, je opomnilo pisca znanstvene fantastike, da je bil ob točajevem prihodu grobo prekinjen njegov tok misli že na samem začetku, ki bo na dogodke vplival vse do razsutja črnega stropa.

- Pomisli torej, da bi bil tale vrček piva zdaj nekje daleč v notranjosti veselja. Vesolje, neskončno po širini, relativno končno po dolžini in absolutno neskončno po višini, stlačeno v nepravilen kvader, vzbuja strah v njem, strah v vrčku piva.

Bil bi sam s strahom tam. Veš, imel bi občutek..., saj to ni nič novega, mar ne? je pisec znanstvene fantastike izrekel z glasom, ki ne dopušča nikakršnega ugovora.

Relativno neskončnega.

Neskončno relativnega.

- In pomikhaaa..., je zakašljajal - in soba se je stresla - pomisli, je nadaljeval, da bi iz vrčka s pivom prihajalo življenje, nam neznano in tuje. Kot je bil tuj tvoj vonj iz cigarete prej. Torej, kje sem že ostal?, je pisec znanstvene fantastike potisnil palec globoko v usta in se stojično zamislil nad usodo piva, nakar je s prstom dregnil v rit, pomigal sem ter tja, ga izvlekel in namočil v vrček s pivom.

- Ah, pri pivu, ne?, si je oddahnil in izzivalno pomigal preko mize, češ - vesoljna analogija retorike tiči v pivu...

Prosil je pivo za poklon. Le-to je ustrezljivo pomežiknilo v vsej rumeni barvi s penami in se mu veselo odklokotalo po grlu. Grlo je pripadalo piscu znanstvene fantastike, kakor se je predstavil tega večera.

Tišina sopivca in drget mize, le kaj bo sedaj...

- Točaj!, je vrglo pokonci prerano zaspal omet, ki se je sedaj tresel kot uparjena šiba v ožgani vodi.

- Točaj!, je besno ponovilo in razklalo zid na dvojce.

- Točaj!, je nepotprežljivo zatulilo in spremenilo pivnico v prah.

- Prosim, želita gospodiča mlada?, je osladno prilizajoč se iskal zraka iz ruševin točaj.

- Želita, prosim? Veste, so še stranke nekje pod ruševinami, zatorej naročite že, da vam izkopljem pivo ali dve, ki morebiti nerazbito še kje tiči...

- Sedaj nič več!, je poparjeno zarenčal pisec znanstvene fantastike, račun, prosim!

- Ah, prosim vas gospodič moj. Na račun gre hiše te, vsaj tokrat mi pustite čast to, hmmm, je obstal natakark praskaje se po pleši, ko je končno spregledal, da njegove pivnice ni več, oprostita mi, gospoda, oh in ah presneto, opravičim se kaj hitro vam za ta neljubi nesporazum. Oči so moje namreč uzrle dejstvo, da te hiše ni več na zemlji tej in oh in uh, račun bo treba poravnati..., je v vse večjih napadih liričnosti godel točaj.

- Lahko noč in mirne sanje, se je malomarno obrnil pisec znanstvene fantastike, dvignil kazalec in pokazal na napis, ki je začuda nerazbit deklamiral svoj - kasnejših reklamacij ne upoštevamo!

Pisec znanstvene fantastike je nato izginil v brezluni noči in nikoli več ga niso videli.

Da, nikoli več.

Andrej Višnar

NON SUM DIGNUS

Videl sem zvezde in nisem verjel, da so prave. Poskusil sem milost njihovega pogleda in sladkost svetih imen in me ni prepričalo. Dobil sem krvavo srce in mesene oči, in niti kvadrata tvoje sence ni bilo zraven, ko sem umiral.

POSTRGAL SEM JO Z DUŠE

Postrgal sem jo z duše, tako kot se postрга margarina s plastičnega pokrova, in jo namazal na kljuko, čisto tako, kot margarino na kruh. Zapisal sem čas in motive, zapis podtaknil v knjigo pregovorov, legel v prah in počakal, da me raztrgajo zveri.

TO, KAR SLIŠIŠ, SO NJEGOVE GROŽNJE

To, kar slišiš, so njegove grožnje. Prenašaj jih z lagodnim občutkom gnusa in strahu. Potem ne veš, kam bi pogledal, ne veš, kateri kamen bi dvignil in katero drevo posekal, čeprav nekam pogledaš, dvigneš nek kamen in drevo pade. Želiš si, da bi bil star in bi umrl. Ali vsaj umrl. Vmes nekaj poješ in kaj malega popiješ, vsaj pretvarjaš se, da to delaš. Pretvarjaš se, ko vidiš samo sence, zamahneš potem z roko, zamižiš, tako da zaboli od teme in te premaga smeh.

Mojca Šporar

*

Vedno bežim pred svetlobo.

Preveč mi razkriva.

Ne želim videti...

Vse, kar vidiš, boli.

Bežim v temo, polno blaženih hotenj.

Prižge se luč...

Bežim...bežimmm!!!

**

Korak nekoga... vedno samo korak.

Zakaj ga ni?... zopet korak...

Poslušam odmev... moški? Ženska?

Mogoče je mačka?

Slavka Dragolič

POLŽJA DIRKA

Z lončkom je hodila sem in tja med drevesi in spuščala vanj po eno in eno borovnico. Počep v grmičju je bil oddih, da je lahko pozobala še tisto, kar je nabrala, in spet nadaljevala pohod ter se mi izgubila iz vida. Našla sem jo pri mravljišču, kjer je s paličico drezala vanj in nosila mravlje v lonček, od koder so ji pobegnile. Žalostno mi je potožila: "Kar pobegnejo mi. Jih bom smela imeti doma?"

"Mravlje?" sem vprašala. Zanikala sem z glavo: "Te pridejo domov tudi, če jih ne prineseš!"

"Bom pogledala!" Očesci sta obviseli na meni, niti trepniti nisem mogla, ker bi sicer zanikala svojo resnico. Palico je vzela s seboj, nanjo nataknila lonček, v katerem se je kotrljala sem in tja ena borovnica, si jo dala na rame ter počasi racala za nami proti domu. Zmotila jo je gosenica ob cesti. Čepela je ob njej in jo obešala na palico; vsakič ji je zdrselo z nje in nemoteno nadaljevala pot, se grbila in poravnavala in ni ji bilo mar nikogar.

"Hočem jo imeti, tako je lepa!" Svetlo zelena gosenica s črnimi rogljički in pikami je kar naprej padala s palice in hotela nadaljevati pot.

"Ostati mora tu, da bo postala metuljček!" Morala sem biti odločna, drugače se najbrž ne bi premaknili nikamor. Žaluoja za gosenico, je na mostu legla in gledala v vodo ter čakala ribo. Ker se ta ni prikazala, je ugotovila, da bo boljše iti domov, ker je postala lačna.

Komaj je čakala, da smo obiskali teto na pavrih, kjer je na travniku dirjala za ovcami, da so se je že pošteno bale. Muca je v njenih rokah postala dobesedno cunjica, ker jo je toliko mečkala in povijala v plenice, da ji je nazadnje pobegnila in se ni več prikazala, dokler smo bili tam.

Potem je ob potoku našla velikega polža in ga prinesla domov, v roki, dva kilometra daleč. Doma je polž poslinil ves umivalnik in ogledalo v kopalnici. Hotela sem ga že vreči v smetnjak, pa se je tako jokala, da sem ji ga dovolila obdržati, v škatli od čevljev, v kuhinji pod oknom. Po treh dneh je obležal mrtev, iz škatle je skočila kobilica, za katero smo divjali in jo lovili po celem stanovanju. Nazadnje smo jo našli čez teden dni pod kavčem.

V škatli pod oknom se je vedno nekaj dogajalo, če drugega ne, ji je nepričakovano odpadli dno in vsebina se je raztresla po kuhinji. Deževnik se je tako posušil, da sem mislila, da je vejica. Novi in novi polži so dobivali tu domovanje, prinašala jih je od kdove kod.

Debate, ki so bile o tej škatli, so prehajale že v strah, da kdaj škatle ne bo več tam. Drugič, da bo iz nje prilezla kača. Tretjič, v kuhinji je bil vedno živ-žav, otroci so pasli radovednost, zato sem na škatlo namestila steklo. Potem se je tam pojavila škatlica od vžigalic, iz katere mi je ušel roj pikapolonic, in sem imela polne roke dela, da sem jih spravila iz stanovanja. Četrto, v mraku je svetilo polno lučk. Presenečenje je bilo tolikšno, da sem odprla škatlo in ven je zletela vsa tista zlata svetloba. Temna kuhinja je postala veselica in nisem več vedela, kje se me drži glava, nazadnje sem razbila steklen pokrov. Kresnice so bile na obisku še

teden dni. Drugi dan je punčka sedela sredi kuhinje in jokala za svojimi živalicami, jaz pa sem bila jezna nase, ker sem ji to dovolila.

Polžev v škatli ni nikoli zmanjkalo. Po kosilu si je z njimi napolnila žepa in odšla na dvorišče, ki je opustelo in o otrocih ni bilo ne duha ne sluha. "Kje za šmenta pa hodiš? Iščem te že celo uro, tebe pa od nikoder!" sem robantila, ko je spet šarila po škatli, da sem morala pogledati, kaj dela. Polže je postrojila za stranico v vrsto, vsaka hišica je imela drugačno barvo in prstki so se dotikali vsake posebej.

"Imeli smo polžjo dirko!" Bila je kratka z odgovorom in trgala še enega s predpasnika na prsih, kamor ji je bil zlezal. Mislija sem, da hoče biti duhovita, in nisem spraševala naprej, saj so polži spet spokojno počivali v škatli. Ponudila sem ji samo nekaj listov solate, da jim jo je dala.

Ne vem, katerič je stekla iz spalnice v kuhinjo, da sem se začela jeziti, ker bi morala že davno spati, pa se mi je na hitro opravičila: "Oh, nič ni, samo dirke." Nisem je jemala resno in sem povezovala popoldansko izjavo in dirko po stanovanju sedaj.

Ponoči me je prebudil glasen pok, skočila sem pokonci in luč me je zapekla v obeh. V sobi ni bilo nič narobe, zato sem pokukala v kuhinjo. Na sredini škatle se je v svojo hišico vlekel polž. Nisem mogla razumeti, kako je prišel na pokrov, in sem ga vtaknila nazaj. "Svet bo opustel, če privleče domov še katerega," sem godrnjala.

Zjutraj je ura pozabila zvoniti, ker je bila sobota, prebudil me je nosek, ki se je tiščal mojega ušesa, in ročica je oklepala moj vrat: "Mami, moji polži?"

"Pusti jih, naj počivajo! Zvečer moraš škatlo zapreti, ker je eden zlezal ven in me zbudil," sem godrnjala in objela telesce pod odejo.

"Če pa so imeli dirke in je padel z okna. Pridi pogledat!" V kuhinji sem imela kaj videti. Takoj pri vratih sem skoraj stopila na enega. Roleta na oknu se je zataknila na sredini in je nisem mogla dvigniti. Polovico okna, kolikor ga je oblila svetloba, je bilo prepredenega s črtami vseh mavričnih barv in na šipi sta bila dva polža samo dodatek k tej lepoti. Šele potem sem zgroženo zagledala enega na okviru slike na steni. Drugi je čepel na roži, ki je nevarno nihala in grozila, da se bo vsak čas prevrnila. Tretji je pravkar lezel na naslonjalo stola. Četrto je bil zataknen za roletno, zato je nisem mogla odpreti. Nekaj jih je bilo na tleh.

"Oh, groza, polži in tvoje dirke! Sedaj morava najprej pospraviti, potem pa se moraš odločiti, ali greš iz hiše ti ali polži. Izbiraj!" Solze so ji pomočile že ves ovratnik in se obešale na konici nosu, da je posmrkavala. "Koliko jih je?" Rekla ni ničesar; prej sijoči otroški obrazek se je spačil in ni mogla odgovoriti, samo dvignila je vseh deset prstkov, glava pa ji je poplesavala na vratu in se tresla od joka. Ko sva bili gotovi s pospravljanjem, sem jo stisnila v naročje in jo prepričala, da v tem malem stanovanju ne more prirejati polžjih dirk; nato je pristala, da odnesem zvečer polže iz hiše.

"Bom smela imeti kakšno drugo živalico?" je jokavo spraševala. Ko sem malo pokolebala, da bo lahko, morda, je zaklicala: "Ja, konja bom imela, pravega pravcatega konja, da veš! Saj ga ima Pika nogavička tudi!" In res, čez štirinajst dni je priromala v hišo želva in so nastale spet drugačne dirke.

Pa to je že druga zgodba.

*

*Metulj v meni
je preletel sobo
Bil je lep in kratek*

*Pričela sem razmišljati o Metulju
spreletele so me skomine*

*Bil je najmanjši
in s hitrim gibom kril
je dopovedoval mučnost njegovega rojstva
in bližnjost njegovega izginotja*

Tedaj se je namerno izognil besedi Smrt

*Metulj v meni je naslednjo noč
frfotaje preletel sobo
Uzrla sem še njegovo mavrico*

**

*Mirno z očmi metuljev
odtekajoče kakor potok pod menoj
je nebo neprestano jokalo*

*le kdo je ptice ubil
s poljubi oblakov
in mesec krotil*

*razpoloviti se
zabuhlo in slepo
s kovčkom v rokah
kamnito štrlečemu sužnju
Česa že*

*sem sploh mirna
se vame izliva
gledam te v potok
metulj brezdanji
Kdo že*

*besede macesnov
in voda
le še voda
ki se v potok izliva*

*Ropajoč čas
vzeti s seboj
v premislek biti tako
ali vzeti s seboj*

*potem lahko odidem
med flavtice narodnih otroških prstkov*

med razrite otroške potice v peskovniku

med stopinje ki so jih pojahale ciganke

*da bova razumela oba
kako je če si med poraščenimi povštrčki*

materine sile nekega večernega hladila

ČLOVEK SE NAVADI

Sedeli smo v natrpani čakalnici ambulante, vsak s svojim virusom gripe, in se smilili sami sebi. Čakanje ..., medtem zagotovo zbolíš. Nihče ni govoril. Samo globok vzdih, niti ne tako zelo bolan, bolj žalostno naveličan. Na stolu poleg vrat v ordinacijo je, kar v plašču, sključena sedela starejša debela ženska. Njeni čevlji so bili že marsikje. Gube brezoblično razvlečene modre trenirke in volnene jope pa so se zvijale čez salamasto salo na klobasastem trebuhu. Rezina sence z rute ji je padala globoko na posušen obraz. Čelo je imela pokrito, las ni bilo videti. Tako si ženske zavezujejo rute v ruskih filmih ali pa ... Glavo je povešala, kakor da spi.

"Aahh," je spet glasno zastokala.

To staruho sem že nekje videl, okorno je capljala naokrog v tistem prevelikem plašču. Tavalala. Izgubljena?

Ženska zraven nje se je prepognila v pasu in ji rekla: "Zdaj boste pa že vi na vrsti."

Ruta se je malo privzdignila in zateglo je zamomljala: "Znate, ne čujem dobro," in kakor v obupu počasi dvignila mesnemu izdelku podobno roko k ušesu. ... Ali pa muslimanke. Ženska se je ozrla k svoji sosedki na levi in pokomentirala: "Že celo večnost sedi tu, mogoče ..."

"Saj smo že vsi predolgo tu," je rekla druga, izdihnila sapo in kakor verna duša vdano sklenila roke v naročju. Človek se navadi. "Ah, ja."

Gmota z ruto se je odkašljala in z otožno votlim glasom začela pripovedovati: "Ja sam izbeglica. Dole je rat. Ništa više nemam. Evo, bolesna sam i stara. Živim kod rođaka." Ruta se je dvignila in spustila: "Aahh."

Spomnil sem se. Sorodnike ima v naši soseski. Seveda, tale je.

Takrat sem se ravno odpravljajal ven, ko so se odprla vhodna vrata. Podobno kot tistikrat, ko se je pijani sosed zgubil, ko je iskal kompanjona Jožna v napačnem stanovanju. Sredi naše predsobe se je majal kot pravkar zaklan prasec in svinjsko rigal. Zabodeno je buljil, zmotil se je za dve nadstropji in pozelenel je čez polovico. Zaloputnil sem za njim, ni se obotavljal, kakor sod se je zvalil po stopnicah. Ko se je pobiral, je ves slinast rentočil, psoval in rigal: "Ouargh ... preklet hudič. Hik!"

V zbirališču virusov zopet vzdih.

Spomnim se, odprla je vrata in kar rinila v vežo. Gledala je v tla, ko sem se postavil pred njeno gmoto in zagodel namrščen: "No, no, kam pa?!"

"Joo," se je prestrašila in nekaj zajamrala v opravičilo. Pokazal sem ji s prstom gor. Prikimala je in kot duh odtavala dalje po hodniku. Od takrat se zaklepamo.

Klepetava ženska zraven vzdihujoče se je z roko dotaknila rokava velikega plašča in ji rekla: "Kar pred vrata se postavite, zdaj bo!"

"Ne, ne smijem. Aahh, joo. Vikat če na mene. Ne mogu," je momljala.

"Kaj pravi," se je vmešala babnica na levi.

"Pravi, da si ne upa, ker misli, da jo bodo nazmerjali," ji je pojasnila prva.

"Eh, dejte no."

"Sve sam ostavila, sestri su ubili čoveka," ženski poleg nje sta ravno komentirali nevemkaterože vojno na Balkanu, izmenjavali mnenja, viruse in bacile. "Ovde sam svima suvišna." Starka se je počutila kot bacil. Oni dve pa sta izmenično rekali, kako grozno, da je to ... in da vse to sploh nima smisla ... in ubogi ljudje. Navedli sta tudi nekaj možnih rešitev, izhodov iz krize. V glavnem - genialne čveke. Blebetanje z ekrana. Pa vojna, pa premirje, nato pakt, pa mir, pa z bogom orožje, pa-pa. Nato sta čekali o prepolni čakalnici, takem in takem osebjem, zdravstvu na splošno in boleznih konkretno; s podrobnimi diagnozami, poljudno-znanstvenimi opisi in laičnimi stoki, nazadnje pa sta utihnili. Skratka, obe sta bili vsaj v nezavesti, če že ne klinično mrtvi.

Čez tolsto četrtino ure se je pozanimala prva klepetulja: "Od kod ste?" in se, zbujena iz kome, nemudoma začela živahno pomenkovati.

Vzdihujoča je imenovala kraj pobega in pogledala v zrak: "Sva su sela okolo spaljena, ništa nema. A to su sve krivi oni gore, jebo g... A narod ... šta je narod kriv. Ceo život radiš ... čovek ostane bez svega ... ništa ... A i ovde jim smetam." Govorila je čedalje bolj tiho in si obrisala solzo.

Ozrla se je po amaterjih, ki so umikali poglede in z zamišljeno nepremičnostjo zrlji v šahovnico kvadratnega linoleja na tleh. Velemojstri tam doli pa igrajo z ljudmi. Šahirajo. Napadejo trdnjavo, odstranijo zadnjega kmeta, tekač ne zbeži ... Ubijejo konja. Mat! In konec partije.

Kdo vleče te poteze, jebenti?

"Kaj pravi, ne razumem. Govori v narečju?" je zanimalo žensko s sočutno dvignjenimi narisanimi obrvmi.

Ponovila je, kar je rekla begunka, na pol prevedla in končala: "Počuti se odveč, v napoto."

Ženska v plašču je vstopila v ordinacijo. Vrnila se je še ravno v dvajseto stoletje, potem je odšla. Nekako smo si oddahnili. Težko je nositi tuje breme. Čakali smo dalje in pomilovali sami sebe, to je lažje. Vzdihoval ni nihče. S stene so nas plakati opozarjali in svarili: "Si mar slep?", "Kdor zdravo živi, ne kadi!", "Cigareta škoduje" ... in rdeče puščice so prebadale telo, "Kako preprečiti raka?", "AIDS - Kaj še čakamo?". Moški v kotu ni več zdržal, zakašljal je, pljunil v robec in izpuhtel ven na en dim.

"Kdo je na vrsti?"

Zdravnik je bil prijazen, kljub gneči. Še v nedeljo dela. Simpatičen gospod doktor. Čez teden dni se vidiva. Dobro, hvala. Nekaj kemikalij. Počivati. Pojdi v miru in počivaj v miru!

Ni še minil teden miru in počitka, ko me ponoči nekaj zbudi. Kaj je, a moram vzeti tableto? Ne. Glasovi so prihajali od zgoraj. Saj zavijajo kot kojoti. Ej, meni je zdravnik predpisal počitek. Mir. Ob treh zjutraj! Saj so zmešani. Čefurji. Sploh ni prvič. O, mater. Poslušam. Počasi se popolnoma zbudim.

"Aahh, aahh."

Nekaj ni v redu. Glasovi: jok, stokanje. Na hodniku - odpiranje vrat. Koraki. Trkanje. Ženska vpraša zaskrbljeno: "Kaj se je zgodilo?"

"Ne morem vam povedati ..., " neka ženska joče, "ubila ..." Ubila, sem dobro slišal? Treskanje vrat, jok otrok vseskozi. "Aahh, aahh," enakomerno stokanje. Moški: "Pokliči ..." Tresk! Modro in rdeče pribliška skozi okno, policija. Hitri, odločni koraki po stopnišču navzgor. Dve uniformi. Vrata. Jok in obupano stokanje. Reševalni avto. Kriminalisti. Snop svetlobe na dvorišču. Bliskavica. Nekaj leži v snegu. Kamen. Corpus delicti? Baterijska svetilka posveti v okno. Reševalni

avto odpelje prazen. Ubila. Umor. Pogledam skozi kukalo, luč ugasne. Glasovi potihnejo. Neki ljudje v civilu. Policijski avto pod oknom ima prižgane žaromete in motor, diesel. Spet koraki na hodniku. Prihajajo dol. Klik stikala. Svetloba obsije policista. Nekoga držijo pod pazduho, podpira ga, še eden v uniformi. Stokanje: "Aah, aah." Spremljata žensko v velikem plašču, tisto. Sključena je, gleda v tla in obupno obupano vzdihuje. Hodijo počasi. Otroški in ženski jok ostajajo zgoraj. Preblisne me: "V čakalnici je govorila o smrti. Rekla je, da je bolje biti mrtev, kot takole brez vsega, vsem v napoto." Se ji je od hudega zmešalo ali je bila nora že prej? Menda je trkala z glavo v zid. Nekaj zamolklega je res bilo slišati.

Mrliški voz je pripeljal kasneje; dolg, elegantno mračen, s črnimi zavesicami. Bahavo raskošje smrti.

Nejevoljen možakar, prav nič uglajen, in še eden, sta neelegantno ropotala s kovinsko truglo navzgor. Trupla niso dolgo nalagali. Nazaj grede je krsta težko udarjala ob mrzel beton na stopnicah. Navzdol. Možakar je sikal med zobmi, skozlano jutro ali nekaj takega. "Navsezgodaj me jebete ..." se je sopihajoč pridušal.

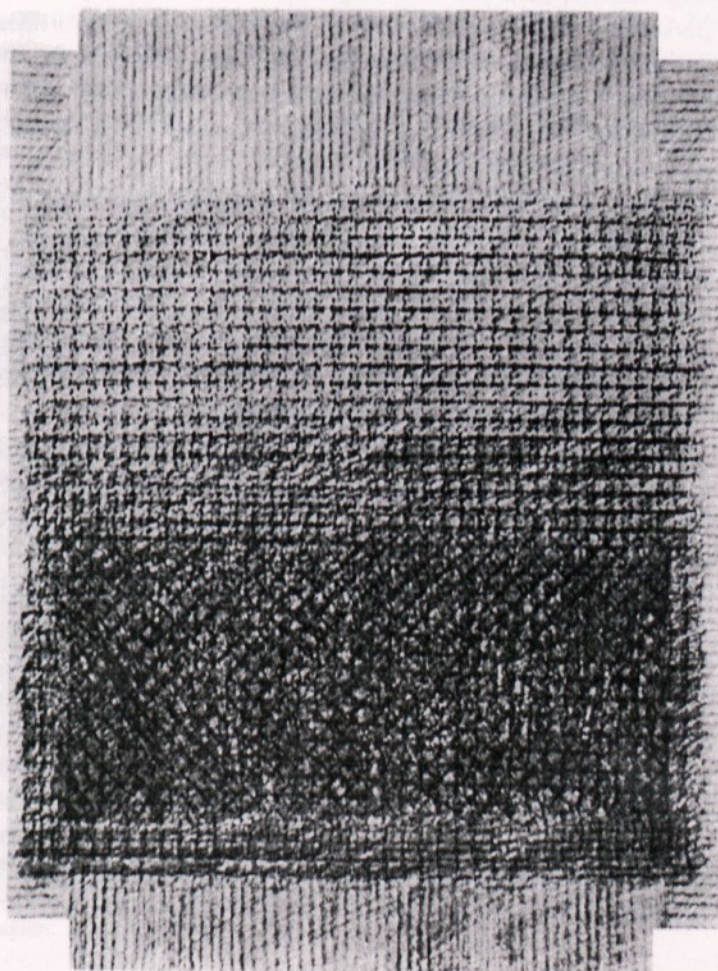
Mrliči so težko breme. Nekdo je rekel, da so odnesli moškega. Koga je ubila? Sorodnik. S kamnom mu je razčesnila lobanjo. Policist je molčal - uradna oseba. Človek se navadi ...

Vojna še kar traja. Vsak dan mrtvi, jok, brezumje, nasilje, blazni pogledi; tisti zgoraj v kravatah pa se smehljajo, se rokujejo z umitimi rokami in so, pred kamerami, prijazno dobrodušni ...

Rez.

Vsak dan ista slika in črno-bela fotografija v časopisu, vsak dan več ubitih, mučenih, izmučenih, norih, živalskih. Zverina človek se navadi. Samemu sebi pa se zasmili že zaradi gripe.

Gustav Gnamuš, risba, 1981

Vinko Ošlak

IZ DNEVNIKA

Pisatelj Vinko Ošlak piše dnevnik kot literarno zvrst že več ko dvajset let. Po svojem odhodu v Celovec pred dvanajstimi leti ga je začel pisati v mednarodnem jeziku esperantu. V letu 1991 je objavil prvo knjigo dnevniških zapiskov "Saj ni bilo nikoli drugače" pri celovski Mohorjevi, ista založba pa je naslednje leto izdala tudi njegov v esperantu pisani dnevnik za leto 1983 z naslovom "Jen la sablo el mia klepsidro" (Glejte pesek iz moje peščene ure). Profesor francoskega jezika na nekem pariškem liceju in tajnik esperantske jezikovne akademije Jean Thiery je pospremil Ošlakov dnevnik z naslednjo oceno: "Slog je zgoščen, a rodoviten v smislu presojanja; je nekako filozofsko senekovski in prav zato izziva upoštevanje. V tem žanru spominja na glavna dela v francoščini: Montaignove Eseje, Pascalove Misli in Rousseaujeve Izpovedi..."

Pred izdajo je druga knjiga Ošlakovih dnevniških zapiskov - in iz tega gradiva objavljamo v naši publikaciji izbrane odlomke.

Uredništvo

31. avgusta 1979

Opoldne že na Opčinah. Predavatelj o "Bohinjskem tednu", profesor France Vodnik, prišel šele popoldne. Ob šarmantnem odgovornem uredniku Znamenja, čigar obraz obljublja viteško parlamentarnost, si nisem mogel, da ga ne bi povprašal glede tistega Grmičevega žuganja novomašnikom. Ko je temperamentna zarjanska dobrodušnost odgovorila, da "... Lojzeta včasih malo zanese" (mišljen je bil prof. Alojz Rebula), sem vedel, da bo tu še živahno.

Izpod las, ki so pred štiridesetimi leti predavali v Bohinju; ki so že davno prej prišli do zelo visokega pojmovanja svobode, so zdaj, v tej oazici slovenske demokracije, v Lojzetovi dnevni sobi, izpod njih nenadoma začele lesti čudne izjave. Recimo, da gospod profesor svoje svobode v SRS ne bi zamenjal za nobeno drugo svobodo na svetu... da ni res, kar pravi dr. Rode, da bi bili kristjani drugorazredni državljani...

Dvigovali smo glasove; Lojze nekoliko manj, ker je bil gostitelj - a reči je treba, da je bil stari gospod debatno pošten in ni niti z besedico dal vedeti, da se mu nam mlajšim ni primerno zoperstavljati se.

Na sprejemu v Donizzettijevi sem se seznanil z živim literarnim izzivom, impozantnim možem slovenskega popotništva in avanture, Andrejem Kobalom. Avtor obsežne knjige v dveh delih, Svetovni popotnik pripoveduje - pomembna glava ameriške obveščevalne službe in kdo ve kakšnih vojaško-policijskih misij od Kitajske do Bolgarije - me je izpod očarljivih cesarskih brk začel vpraševati, kako je kaj danes v Slovenj Gradcu, v katerem je nekaj časa živel po prvi vojski. Njegova slovenščina je takšna, kakor bi bil lektor za slovenščino na univerzi...

Sredi pogovora z obveščevalno dobričino me je Lojze potegnil za lakete in mi predstavil človeka, ki sem ga že od nekdaj poznal po imenu, videl pa sem ga zdaj prvič: Lojzeta Lampreta, vodjo slovenskih oddaj radia Köln. Doma je za žvižg od naše hiše; sin pokojnega organista iz mežnarije, v kateri je desetletje uradovala celovška Mohorjeva, ko se je po plebiscitu umaknila iz Celovca.

Brez kakšnega posebnega uvoda mi je ponudil: "Pridite v Köln!" Seveda na takšno ponudbo, ki te obljublja z odločno roko potegniti iz dolgoletne družbene izolacije, ne moreš v prvem hipu reči ničesar.

Glej, Marko. Doktor Marko Dvořák, lektor za slovenski in srbski jezik na frankfurtski slavistiki; nekdanji upravnik celjske Mohorjeve in pisec v Znamenju. Učenec in občudovalec profesorja Vodnika.

V postelji sem se začital v oba dela knjige Andreja Kobala. Presenetljiva so njegova odkritja o delovanju carske "Ohrane" in anarhističnih ter terorističnih skupin. Recimo dejstvo, da je Gorki vodil šolo take teroristične skupine...

1. septembra 1979

Vodnikovo predavanje uvedel recitator z branjem Finžgarjevega pozdravnega govora na Bohinjskem tednu v letu 1939. Besedilo učinkovalo pretresljivo, saj se razmere od tedaj niso spremenile na boljše, temveč kvečjemu na slabše.

Predavanje: zadosti za akademski kriterij, a premalo za to, kar bi človek potreboval danes. Linearna pripoved o neki nepovrnjivi preteklosti. Nikakršne primerjave med letoma '39 in '79; nobene kritične analize vzrokov za tako hitro razsutje križarskega gibanja. Ob dotiku s partijo so se stali kakor snežni kristalčki na roki vročevrnega človeka... Kakor da je predavatelj skušal zadovoljiti oba: prireditelja s korektnim, vendar ne več kakor seminarskim pregledom dogajanja - in gospodarja v republiki Sloveniji s tem, da se je izognil vsem primerjavam in spotakljivim sklepanjem.

Dva nekdanja mladca; eden od njiju pesnik, prof. Vinko Beličič, sta ugovarjala zaradi enostranskega poudarka v referatu.

Prispevek Janeza Gradišnika je bila predstava najbolj čiste nedemagoškosti. Govorica brez najmanjše težnje po učinku, popolnoma stvarno in spravno govorjenje, kakršnega v slovenskem etru nismo vajeni.

Zanimivi slovenski menih iz Bologne. V svojem garanju z retoričnimi rokami okrog mikrofona je vendarle povedal bistveno resnico: če ste bili na obeh straneh taki idealisti; če ste prvi in drugi hodili k obhajilu, zakaj ste se potem vendar tako sovražili in nazadnje tudi streljali drug na drugega?

Debata se je zavlekla pozno v večer. Nekaj nas je odšlo v oštarijo, kjer smo dr. Gabrovca vpraševali (začel je dr. Capuder), če so bili res vsi tako duhovni, da so pozabili celo na dekleta ali kako...

Ko smo se že malo veselili prerivali pred Lojzetovimi vrati (bilo je blizu polnoči), je dr. Gabrovec hotel pozvoniti, pa sem mu potegnil prst z gumba, rekoč, da profesor Vodnik zanesljivo že spi po vsem, kar ga je čakalo. Ko smo se prihulili skozi vrata, smo prasnili v smeh. Lojze in stari gospod sta tako korenjaško praznila steklenico, kakor da jima je dvajset let, kakor da smo v zarjanskem letu '39 in ne v samoupravljalnem letu '79...

Profesor nam je začel pripovedovati o svojih delovnih navadah. Povedal je, kako je bil večkrat tudi po tri noči brez spanja; kako je čez večer, ko je delal, pojedel ogromen zrezek in popil dva litra vina. Nikakršnega planinarjenja, telovadbe ali česa takega - in vendar spomenik zdravja in vedrine... Lojze ga je vprašal, kako vendar more biti tak optimist. Rekel je: "Nisem optimist. Sem pesimist - ampak tak pesimist, kakor je bil Schopenhauer - pesimist z ozirom na stvari, kakršne so, in optimist z ozirom na to, kar pride čisto na koncu..." Ko smo govorili o krščanskem veselju, je pripomnil, kako se Kristus v vseh štirih evangelijih tako rekoč niti enkrat ne zasmije...

2. septembra 1979

Slog božje daritve je napovedoval tudi slog predavanja. Dr. Simčič je čista antibombastičnost. Skromnost, ki noče vedeti, kako je skromna.

In vendar so se tihi, a tako preiščeni stavki teološkega pogleda na narodnost pribijali na zaslon zavesti z neko žebeljsko neizogibnostjo...

Lojze ga je dopolnil z aplikacijo, ki bi kmalu bila že samostojno predavanje. Sam sem se omejil na pojem iz govora: zatiranje jezika. Rekel sem, kako jezik ni samo besedišče in slovnica, temveč je tudi vsebina, ki jo z jezikom posreduješ. Tako ne zatirajo slovenskega jezika samo tisti, ki preganjajo slovenski slovar in slovensko morfologijo, temveč še bolj tisti, ki preganjajo nekatere slovenske vsebine in jezik tako omejujejo na gospodinjstvo-proizvodno in uradno-ideološko rabo. Če je tako, potem je slovenščina najbolj prizadeta prav v slovenski republiki.

Pred zadnjim predavanjem smo hoteli vedeti, kateri izmed vseh teh obrazov je obraz Mirka Javornika, urednika slovenskih listov med vojno, ki ni izbiral izrazov in izmišljotin, če je bilo treba razglašati, upravičeno ali izmišljeno, zločinstva in zločince na strani OF. Nekakšen Rupnikov "Kardelj"...

Občudovali smo profesorja Vodnika, kako je svojemu nekdanj strupenemu sovražniku Javorniku prvi segel v roko. Takšno dejanje pove več kakor serija dobrih predavanj. Kaj takega zmore kdo, ki nosi Boga v sebi.

Andrej je malo v šali rekel, da bi ga (M. J.) bilo treba nekam suniti, ker je s svojimi neresnicami pripomogel komunistom do oblasti. Sam nisem prepričan, da je to kaj veliko pomagalo. Komunisti svoje oblasti niso dobili v Ljubljani, še v Beogradu komaj, dobili so jo na Jalti!

Če bi že bilo treba koga kam suniti, potem so bili to znameniti "trije kralji", ki so pod žarom rdeče zvezde enega izmed njih, odločali o usodi narodov in držav. Narodi pol Evrope so jim bili toliko vredni, da so njihovo usodo napisali na papir za hotelski račun...

Predno je bilo na vrsti zadnje predavanje, me je staknil Franc Jeza in me povabil, da se ob priložnosti dobiva za kakšen pogovor. Žal je potem vse tako nanese, da nisva prišla skupaj. Prav taka nesreča je bila s Pahorjem, ki se je nekako držal ob strani, in sva se lahko samo prijazno pozdravila.

Sergej Pahor je presenetil kot predavatelj. Če bi imel prijatelj Kocbek vsaj pol njegovega političnega čuta, bi morali komunisti bolj ožemati svoje srajce.

Spet nekaj večnih diskutantov. Neverjetno maratonski oni bolognski menih. Poskusili smo ga sklatiti od mikrofona z

aplavzom, pa ni pomagalo. To ga je še bolj podžgalo. Z Lojzetom sva zbijala šale na njegov račun - nazadnje je le tudi njemu zmanjkalo besed.

Izvrsten dr. Koce iz Avstralije, nekdanji poslanec v kraljevem jugoslovanskem parlamentu. Povedal je, kako smo Slovenci izgubili Koroško, ker naši predstavniki na mirovni konferenci v Parizu niso hoteli poslušati predsednika vlade Pašiča. Avstrijci so sami ponujali mejo na Dravi, če bi se odpovedali plebiscitu. Pašič jim je govoril: "Deco moja, uzmite, što vam daju. A plebiscit, to je kao izbori: možeš dobiti, a možeš i gubiti..." Slovenci seveda niso popustili, šli so na vse ali nič. Dobili so drugo od obojega... Tistega, ki bi ubogal Pašiča, bi v Ljubljani gotovo obtožili veleizdaje.

Lev Detela je morda boljši ob svoji pisalni mizi kakor pred mikrofonom. Preveč nervozen. Predolg. Za mikrofonom ljudje pozabijo na zemeljske dimenzije in se razgovorijo, kakor da so že sredi večnega življenja...

Dr. Inzko si, kakor navadno, med pasom in mikrofonom z ravnimi, avstrijsko redoljubnimi potegljaji rok naredi lično pisarnico, v kateri uraduje, povezuje in povzema. Sklicuje se na Detelo, s čimer dela nekaj, kar je Slovincem tuje, da bi se zavzemali za koga svojih.

Začela me je mučiti zavest o neki onemoglosti, ki nas vse po vrsti daje. Šel sem k mikrofonu in rekel, kako ima "Draga" neko politično mejo, čez katero tudi pri najboljši volji ne more. Ne more ustanoviti politične stranke, ne more sprejeti kakšnega narodnega programa - lahko le meri svojo nemoč pred leviathanom, ki mimo sedi v Beogradu in se nam prizanesljivo smeje. Resnica je, sem rekel, da je komunizem še vedno na zmagovitem pohodu. Pomagata mu dva džina: ameriški kredit in hudičeva spletkarja. Ker je zmagal z mečem in ne v svobodni izbiri, smo kristjani pred njim nemočni, ker sami za meč pač ne smemo prijeti. Kaj torej? Smo po "krivdi" lastne vere usojeni v trajno suženjstvo? Pravzaprav ne nujno. Demokracije ne smemo istiti z demokratično ureditvijo. Demokracija je bolj kakor politična doktrina ali ureditev stvar človekove vzgojenosti: preprosto rečeno - dobrih manir. Da sem pripravljen vsakogar resno poslušati in resno jemati argumente, ki jih polaga predme, je predvsem stvar elementarne vljudnosti. Ta pa je sad dolgotrajne vzgoje v miru. Deluje počasi, stoletja, a to je edina vsaj nekoliko zanesljiva pot iz divjštva v civilizacijo. Komunizem se tako pokaže bolj kot problem pomanjkljive vzgoje za civiliziranost, kakor pa kot vprašanje velikih svetovnonazorskih odločitev.

Zadnji skupni večer izreden. Lojze nas je povabil v gostilnico, kjer smo se vsi stisnili za tri vzdolž postavljene mize. Na levi gospa Zora Tavčar, na desno profesor Vodnik, nasproti pa Lojze in Franček Križnik. Vina se ni nihče branil, še posebej profesor Vodnik ne. Naprej je branil svoja stališča - in mi smo ga naprej "napadali". Držal se je dveh stalnic: prvič smo ga, po njegovem, zavozili, ko nismo vztrajali v avstroslavizmu, kjer bi slovanski narodi prej ali pozneje prišli do pomembne besede - pa smo se raje odločili za bizantinsko romantiko, ki nas je potisnila v strugo totalitarizmov; in drugič, ko Krek ni ustanovil svoje stranke, temveč je ostal zvest klerikalni SLS. Če bi Krek osnoval lastno stranko, bi ta lahko vodila osvobodilno vojno in tistih 600 predvojnih slovenskih komunistov ne bi imelo nobenega vpliva na dogodke.

Seveda je mogoče prvi in drugi tezi oporekati. O usodi avstroslavizma so predvsem odločali tisti, ki so se narodnostno

Seveda je mogoče prvi in drugi tezi oporekati. O usodi avstroslovizma so predvsem odločali tisti, ki so se narodnostno vse bolj nagibali na nemško stran, pa tudi liberalci in framsonske lože. Krek pa bi lahko ustanovil ne vem kakšno stranko, ko bi to ne moglo zaustaviti koraka komunistov v zgodovino. Na tem svetu, ki je svet objektivnih razmerij, je en sam norec, ki se odloči, da ne bo spoštoval nobene človeške konvencije, in je pripravljen uporabiti katero koli sredstvo, močnejši od vseh strank, ki dokazujejo in pridobivajo svoje prednosti v parlamentu.

Na carini majhen pripetljaj. Miličnik nam je dobrih pet minut pregledoval potne liste. Bilo je po polnoči in tam, kjer navadno stoji carinik, ni bilo nikogar. Mislil sem, da ga pač preprosto ni in sem odpeljal. Naenkrat sem zaslišal žvižganje. Res sem v vzvratnem ogledalu zagledal carinika, kako je razkoračen stal in nam žvižgal na prste. Prestavil sem ritensko in se vrnil do carinske ute. Odprl sem okno in ga opomnil, da za ljudmi ne žvižgamo. Rekel je, da smo hoteli uiti. Potem sem mu z glasom, dvignjenim od prejšnjega dolgega pregledovanja, rekel, da bi pač ne mogel "uiti", če bi on bil na svojem mestu. To je pomagalo, in me je samo vprašal, če imam kaj cariniti in nas je brez pregleda spustil naprej.

8. septembra 1979

S parade "neuvrščenosti" v Havani me spravlja v jezo komentar poročevalca, ki obilno razlaga, kako je konferenca široko demokratična (pri čemer ne vem, kako je videti, če je kaj ozko demokratično); kako je moč neuvrščenih prav v tem, da vsakdo odkrito pove svoje mišljenje, ne glede na to, kakšno že je. Vraga: če je to tako dobro v Havani, kjer sedijo skupaj najbolj reakcionarni monarhi in šejki ter najbolj revolucionarni predsedniki in generalni sekretarji, zakaj je to tako nemogoče v Beogradu in Ljubljani, ki sta si to isto neuvrščenost izmislila?

Sploh pa je neumnost govoriti o kakšni neuvrščenosti, če si do vratu zadolžen pri obeh blokkih. Neuvrščen si lahko samo pod dvema pogojema: da si dovolj bogat in močan, da nisi od nikogar bistveno odvisen - ali pa, da se znaš zadovoljiti z najmanjšim in si pripravljen svojo samostojnost braniti za vsako ceno. Danes je relativno najbolj neuvrščena Albanija, ki se je zaprla pred svetom in je pripravljena trpeti in trpinčiti samo sebe v neki nesmiselni dogmatski zvestobi.

10. septembra 1979

Neuvrščenost, kakor so jo opredeljevali v Havani, je zelo tanka zadeva. Smiselna bi postala šele, ko bi temeljila na neuvrščenosti človeške osebe. Po svoje je bil neuvrščen tudi Hitler. Neuvrščenost režimov in vlad ni moralna kvaliteta, če ne temelji na pravici vsakega človeka posebej, da bi bil neovirano odprt do vsega dobrega in resničnega, odklonilen pa do laži in nasilja. Kdor bi rad govoril o kakšni filozofiji neuvrščenosti, ne bi mogel mimo osnovnih krščanskih opredelitev osebe, ki so našle svojo najbolj dorečeno obliko v personalizmu.

Silvija Borovnik

Položaj ženske v socializmu,

s posebnim ozirom na njeno literarno ustvarjanje

Ker je predmet moje študije sodobna slovenska ženska literatura oz. podoba ženskih likov v njej, se vprašanju o posebnem položaju ženske in tako tudi literarne ustvarjalke v socializmu ne moremo izogniti, saj je bila komunistična ideologija vse od konca II. svetovne vojne pa tja do leta 1990 prevladujoča in uradna ideologija, pod perutjo katere se je morala gibati tudi slovenska literarna ustvarjalca.

V socializmu je veljal feminizem že od vsega začetka za buržoazno, odpadniško in škodljivo družbeno gibanje. Osveščena, razmišljujoča in za svoje pravice boreča se ženska je bila zanj prav tako nevarna kot osveščeni, razmišljujoči in kritični moški. Strah pred feminizmom ni obstajal v tolikšni meri kot strah pred preveliko mero ženskih pravic, ki naj bi bile socialistični ženski v primerjavi z njeno zahodno, "kapitalistično kolegico" navidez resda odmerjene v precej širšem in bolj velikodušnem okviru (vsaj kar se tiče formalne enakopravnosti moških in žensk, izenačitve zakonske in izvenzakonske skupnosti, podaljšanega porodniškega dopusta, ki da ga lahko izkoristijo tudi moški, liberalne zakonodaje glede pravice do splava in visokega števila žensk, zaposlenih v različnih ustanovah javnega življenja), temveč kot strah monolitnega političnega sistema pred drugačnostjo žensk, ki bi jih bilo po izstopu iz staje seveda težje obvladovati. Od tod tudi tolikšna skrb za ženski socialistični aktivizem, ki se je izkazovala v neutrudni proizvodnji pionirk, partijskih sekretark, brigadirik itd. Komunistična partija je izključevala vsak boj med spoloma, zaradi propagirane enotnosti delavskega razreda pa so bile to zanjo "meščanske teme".¹ Toda ženske je v svoje gibanje vendarle pritegovala. Njen namen je bil, da bi jih pridobila za proletarsko žensko gibanje in jih mobilizirala predvsem ob volitvah. Delavska agitacija, ki naj bi krepila žensko razredno zavest, pripadnost domovini, narodu in partiji, pa je bila dobrodošla. Že prva delavska društva, tudi ženska, so nastajala pod okriljem liberalnega meščanstva. V Leipzigu je bilo 1865. leta ustanovljeno žensko izobraževalno društvo, ki ga je vodila **Auguste Schmidt**, njena učenka pa je bila poznejša ideologinja proletarskega ženskega gibanja **Clara Zetkin**, katere osnovno vodilo je bil "boj proti meščanskim feministkam, borkam za volilno pravico in pravico do dela" (imenovala jih je "Frauenrechtlerinnen").² Če bi ideje in nazore Clare Zetkin primerjali s stališči **Vide Tomšič**, ki je bila zadolžena za "idejno neoporečnost" slovenskih žena, bi ugotovili, da se je Tomšičeva v marsikaterem svojem spisu zgledovala po delih Zetkinove. In če je socializem hotel poraziti kapitalizem, kar je razglašal za svojo zgodovinsko nalogo, se je moral nasloniti tudi na ženske. Potreboval je tako njihovo delovno silo kakor politično pripadnost. Ženskam je namreč pripisoval dolžnost za "vzgojo naroda" in brez njihove nujne pomoči bi tudi izgradnja socializma bolj slabo napredovala.

Sociologinja **Vlasta Jalušič** ugotavlja, da je ženska v socializmu nastopala kot sobojevnica, so-potnica, kot živa vez, ki delavcu omogoča, da zapušča svoje ognjišče in se bojuje v areni zgodovine. Socialistična ženska naj bi bila možu predvsem življenjska opora, politično pa naj bi bila aktivna takrat, ko opravi vse svoje gospodinjske in materinske dolžnosti. Taka podoba vzorne socialistke izvira iz časa narodnoosvobodilnega boja (1941-1945), ki je vzpostavil lik nove ženske, lepe v svoji pripravljenosti na žrtvovanje, v odrekanju vsega, kar so imele Evine hčere zmeraj rade.³ Toda na t. i. političnem Vzhodu delo in delavski razred ženskam nista prinesla politične enakosti. Ženske so bile po ugotovitvah Jalušičeve le negativno enake, bile so le delovni človek. Njihovo politično organiziranje pa je bilo prepovedano.

Socialistični sistem se je tudi v Sloveniji, ki pa je imela v primerjavi z drugimi republikami v bivši SFRJ nekoliko drugačen položaj zaradi višje gospodarske razvitosti, na ženske močno opiral, kar je razvidno tudi iz podatkov o visokem številu zaposlenih žen. Obenem pa bije v oči, da so se tudi socialistične ženske zaposlovale v pretežno nizko akumulativnih in delovno najintenzivnejših industrijskih panogah, kakršne so tekstilna, obutvena, tobačna in predelovalna, o čemer priča podatek, da je bilo še leta 1990 za tekočim trakom v Sloveniji zaposlenih kar 70% žensk.⁴

Tudi v Sloveniji se tako proizvodnja kot administracija naslanjata na žensko delovno silo. Vsem geslom o enakopravnosti ženske navkljub pa je njen položaj v družini ostal nespremenjen. Družinsko in gospodinjsko delo je še naprej ženska domena in raziskave (Boh - Cernigoj, 1983) prikazujejo, da postajajo delovne obremenitve za slovensko žensko še večje.⁵ V današnjih razmerah pa položaj žensk v Sloveniji, kakor dokazujejo raziskovalke, obremenjuje še ena razsežnost, to je dolgotrajna ekonomska in politična kriza. Ta se je pričela poglobljati zlasti od začetka osemdesetih let, ko je po Titovi smrti postajalo vse bolj jasno, da bo skupna socialistična država prej ali slej propadla. Gospodarski položaj v vseh republikah se je drastično slabšal, nastopilo je dolgo obdobje pogostih inflacij, naraščati je pričela brezposelnost, politična nasprotja med posameznimi nosilci oblasti pa so poglobila nesoglasja med republikami v tolikšni meri, da je v državi izbruhnila vojna (npr. na Hrvaškem in v Bosni). Slovenija je po desetdnevni vojaški agresiji jugoslovanske zvezne armade pričela živeti sicer kot samostojna država, a sama gospodarsko precej na tleh in v nevarni sosesčini vojne.

V takih recesivnih obdobjih se po rezultatih raziskav okrepi⁶ dvoje: Okrepi se vloga družine, ki mora s sivo ekonomijo mobilizirati vse svoje zmogljivosti, obenem pa se dodatno **povečuje pomen ženskega dela**, tako plačanega kot neplačanega, domačega.

Narašča tudi pritisk na delovno intenzivne gospodarske panoge, ki slonijo na ceneni ženski delovni sili. **Katja Boh** je že 1983. leta opravila raziskavo, ki je pokazala jasne posledice obremenjenosti ženske populacije v Sloveniji.⁷ Le-te se izkazujejo v njihovi kronični izčrpanosti, neinformiranosti, nevednosti in apatičnosti, kar naj bi se celo stopnjevalo. Znanstvenice kot **Uletova**, **Ferligojeva** in **Renerjeva** pa napovedujejo, da bodo aktualna dogajanja v državi vzdramila tudi že skoraj pozabljeno žensko vprašanje.

Sočasno s poglobljajočo se krizo so v Ljubljani v osemdesetih letih res pričeli nastajati tudi prvi slovenski feministični klubi, katerih članice so postajale vidne slovenske intelektualke, novinarke, profesorice, pravnice in sociologinje, ki so s svojo dejavnostjo pričele protestirati zoper ponovno odinjanje ženske za zapeček, s čimer se je z vročimi diskusijami v parlamentu, nato pa še v medijih, kmalu proslavila tudi nova slovenska država.

Tudi **Sigrid Schmid-Bortenschlager**, ki ni raziskovala le sodobne ženske literature na kapitalističnem, nemško govorečem Zahodu, temveč tudi na socialističnem Vzhodu, v tedanji Nemški demokratični republiki,⁸ je v svojih študijah opozorila, da je družbeni položaj žensk na političnem Vzhodu drugačen od položaja žensk na Zahodu. Na eni strani so ženske na Vzhodu pravno deklarirano enakopravne z moškimi, bolj množično kot na Zahodu se pojavljajo na primer v tehničnih poklicih, k njihovem poklicnemu uveljavljanju pa pripomore tudi t.i. družbena organizacija v obliki jasli ali celodnevni šol, česar Zahod ne pozna. Tako prihaja tudi Bortenschlagerjeva do enakih rezultatov kakor slovenske raziskovalke družbenega položaja žensk v socializmu. Poudarja namreč, da se je kljub navidezni enakopravnosti žensk z moškimi vloga ženske v privatnem življenju komaj kaj spremenila. Nastajanje, razvoj in izpovednost ženske literature pa tesno povezuje s položajem, kakršnega ima ženska v določeni družbi. Tako na primer ni naključje, da je na literarnem prizorišču bivše komunistične Nemške demokratične republike vso čast in slavo med pisateljicami uživala **Anna Seghers**, ki ni v svojih delih nikoli načenjala ženskih vprašanj in da so bile druge, npr. **Brigitte Reimann**, **Gerti Tetzner** ali **Christa Wolf**, ki so si izborile pravico do prikazovanja privatnega in so kmalu opazile razliko med proklamirano enakopravnostjo žensk z moškimi in resničnostjo na drugi strani ter v svojih delih niso hotele pristajati na socialistične klišeje o totalni enakosti, deležne tudi ostre kritike političnih oblasti.

Toda naj se zdi še tako vulgarno, opozarjajo sodobne raziskovalke ženske literature vendar tudi na to, kaj je na socialističnem Vzhodu pomenilo žensko delo, ta njihova neopažena skrb za gospodinjstvo. Ženska literatura namreč pogosto z bolečino izpričuje, v kako težavnih, malone obupnih razmerah je morala nastajati.

O nemogočem, zelo težavnem položaju ženske na socialističnem Vzhodu in o tem, kako so raznovrstne banalnosti uničevale tudi njeno ustvarjalno moč, piše na primer tudi hrvaška disidentka, novinarka in pisateljica **Slavenka Drakulič** v knjigi, ki jo lahko prištevamo med redka dela t.i. ženske agitacijske literature iz bivšega skupnega jugoslovanskega prostora. Njeno delo **Kako smo preživeli komunizem in se celo smejali** (1992) je zaradi izvirnega obravnavanja redke teme postalo uspešnica ne le v svetu, temveč tudi v Sloveniji.

Z geslom, ki pomeni ironizirano pretvorbo znanega feminističnega reka "Zasebno je politično" in ki se pri Drakuličevi glasi "Trivialno je politično", izpostavi pisateljica tezo, da je žensko življenje vpeto med "znane teme" in da je njihovo žitje "trivialno". Toda trivialne nevšečnosti življenja, dokazuje Drakuličeva, bi morale biti tudi za politiko bistvenega pomena. Zelo pomembne so navidezne malenkosti

kot na primer, kako ljudje stanujejo, se oblačijo ali jedo. Ženske gledajo po njenem na dogodke "od spodaj navzgor". One so tiste, ki so najbolj odrinjene od sedežev politične oblasti, a prenašajo največje breme vsakdanjega življenja. Tudi če so v revolucijah polno sodelovale, so v obdobju po njih manj aktivne in manj na očeh. Toda življenja žensk, piše Drakuličeva, niso prav nič spektakularna, v resnici so banalna, o politiki pa povedo prav toliko kot neskončne teoretske analize. Po njenem so ženske komunizem občutile kot premajhna, natrpna stanovanja, kot nezanesljive avtomobile, bolehe otroke, kot slabo hrano. Kot tak pa komunizem tudi po razpadu bivše socialistične Jugoslavije zanje ni prenehal obstajati. Avtorici osebno se razodeva kot **še vedno obstoječe stanje duha** (podčrtala S.B.), kot nepreživeli način razmišljanja in pogledov na svet. Zato komunizma po njenem tudi jugoslovanske ženske še niso prenehale živeti. Ženske, piše z jedko bolečino Drakuličeva, je socialistični sistem izčrpaval in poniževal: ženske so morale biti samo potrpežljive, morale so razumeti vizijo velikega revolucionarnega načrta, vizijo, ki njihovih potreb - pač zaradi Ideologije, Politike, Ekonomije - ni uvrščala¹⁰ nekam v vrh.

Delo Slavenke Drakulič, hrvaške disidentske pisateljice, sicer ne sodi v slovensko književnost, toda omenjam ga, ker na literaren način zelo pronicljivo odslikava žensko stran železne zaveze, za katero s(m)o živele tudi Slovenke. Njena proza potrjuje tisto, kar so v svojih študijah ugotovile tudi slovenske znanstvenice: da je bila feministična ideologija v komunizmu strogo prepovedana in da niso imele ženske - razen preverjenih komunističnih kadrov, kakršni sta bili v Sloveniji npr. **Lidija Šentjura** in **Vida Tomšič** - nobenega vpliva na javno, politično dogajanje. Drakuličeva na primer poroča, da so feministke še v začetku osemdesetih let, ko so v Zagrebu poskušale s prvo uradno žensko organizacijo (pod vplivom prve mednarodne feministične konference, ki je bila v Beogradu), napadali, da so nekatere članice dobivale grozilna pisma, da so druge obtoževali, češ da zanemarjajo družine itd. Imenovali so jih sovražnice moških, lezbijke in vlačuge. "Tako smo ugotovile," piše Drakuličeva, "da v tej družbi feministka ni samo bitje, ki žre moške, pač pa tudi sovražnica države."¹¹

Opomba:

Sodelavce Odsevanj prosimo, da nam, če je le mogoče, prispevke - zaradi natančnejšega in hitrejšega tehničnega urejanja - pošljejo na disketah in priložijo izvod izpisanega teksta (za kontrolo). Teksti, pisani na osebnih računalnikih, naj bodo v datoteki shranjeni kot "Naslov".txt (program Wordstar, Write) ali kot "Naslov".doc (program Word 2, 6); teksti pisani z računalniki, ki uporabljajo drugačne programe, pa naj bodo shranjeni v ASCII formatu (Atari). Prosimo, da označite vrsto datoteke (file).

Nečitljivih besedil in slabih kopij ne sprejemamo!

Upoštevač take pogoje za žensko izražanje privatnosti, kamor sodi tudi literarno ustvarjanje, ni potemtakem nič čudnega, da je literarnih ustvarjalok na t.i. Vzhodu neprimerno manj kot ustvarjalcev, ženska literatura pa - razen pri redkih posameznicah, kakršna je pri Slovencih npr. **Svetlana Makarovič** - navadno ne le številčno, temveč tudi umetniško šibkejša, fragmentarna, nedodelana. Tudi pregled slovenske pripovedne proze npr. od 1. 1945-65¹² nazorno priča, da je v obdobju po 2. svetovni vojni pisalo pravzaprav veliko žensk, da pa so številne ostajale pri svojih začetnih poskusih in da so se v slovensko literarno zgodovino le redke zapisale kot avtorice literarnih del z umetniško, nadčasovno vrednostjo.

1. Vlasta Jalušič: Dokler se ne vmešajo ženske. Ljubljana, 1992, str 95.

2. Ibid., str 87.

3. Ibid., str. 102-105.

4. Mirjana Ule, Anuška Ferligoj, Tanja Rener: Ženska, zasebno, politično. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče 1990, gl. Uvod.

5. Katja Boh in Cernigoj-Sadar Nevenka: Spreminjanje življenjskih vzorcev v evropskih družinah, Ljubljana, 1983.

6. Ibid.

7. Boh-Černigoj: Spreminjanje življenjskih vzorcev v evropskih družinah. Ljubljana : RSS 1983.

8. Sigrid Schmid Bortenschlager: Frauenliteratur aus der DDR. Citiram po separatu.

9. V svojih esejistično oblikovanih fabulah predstavlja Drakuličeva različne podobe življenja žensk v zdaj že bivših socialističnih državah, v Jugoslaviji (na Hrvaškem), Češkoslovaški, Poljski, Bolgariji, Madžarski. Iz njih je razvidno, da politični sistemi v teh državah niso vzgajali le k lažni enakosti žensk in moških, temveč da so preganjali tudi drugače misleče, intelektualke, emancipiranke. Politika na Vzhodu je bila po njenem tudi za ženske otipljiva, brutalna sila, katere posebnost je bila, da je še posebej ženskam oteževala življenje tako, da je iz čisto navadnih, za običajno življenje potrebnih stvari, delala ekstravaganco (pomanjkanje čistil, zdravil, knjig, obleke, obutve, kozmetike itd.). Take življenjske razmere pa so po njenem uspešno ubijajoče, uničevalno vplivale tudi na ensko (pisateljsko in kakršno koli drugo) ustvarjalnost.

10. Slavenka Drakulič: Kako smo preživeli komunizem in se celo smejali. Maribor - 1992, str. 46.

11. Slavenka Drakulič: Kako smo preživeli komunizem in se celo smejali..., str.,133.

12. Slovenska proza 1945-65. Izbr. in ur. Helga Glušič-Krisper in Matjaž Kmecl. Ljubljana 1968.

ODSEVANJA,

časopis za leposlovje in kulturna vprašanja.

Izdajatelj: Zveza kulturnih organizacij Slovenj Gradec
in Literarni klub Slovenj Gradec.

Uredniški odbor:

Blaž Prapotnik (gl. in odg. urednik, grafični urednik),

Andrej Makuc (poezija, dramatika),

Tone Turičnik (proza), Franc Juričan (esejistika),

Alenka Horvat in Andreja Golobanc

(tajnica uredništva).

Naslov uredništva: ZKO Slovenj Gradec, Francetova 5,
62380 Slovenj Gradec. Telefon: (0602) 42 660.

Naklada: 400 izvodov.

Tisk:

Cena: 200 SIT.

Slovenj Gradec, 10. decembra 1994.

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije
sodijo ODSEVANJA med proizvode, za katere se
plačuje prometni davek po stopnji 5%.

SPONZOR 24. ŠT. ODSEVANJ:

DRUŽBA KO-SI SLOVENJ GRADEC

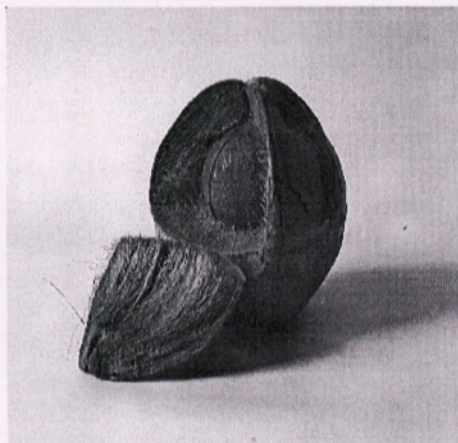
Tovarna usnja Slovenj Gradec (TUS) je leta 1990 slavila 140-letnico. V povojnem času se je vodstvo TUS zavedalo, da njihova prihodnost ne bo mogla biti odvisna le od strojenja in predelave kož; zato so razmišljali o uvedbi novih proizvodnih programov. Med drugimi proizvodnimi programi so leta 1970 uvedli tudi izdelavo ko-si blazin (ko - si = kokos - sisal) oz. ko-si kap. V začetku leta 1977 je obrat postal samostojna TOZD Ko-si. Osnovna dejavnost nove temeljne organizacije združenega dela je bila "predelava rastlinskih vlaken v končne izdelke". Tedaj je bilo zaposlenih 25 delavcev. "Leta 1978 naše

proizvodne kapacitete niso več zadoščale, da bi ustregli kupcem, zato smo morali združiti delo in sredstva s Tovarno pohištva Hrast iz Čakovca. Montirali smo še eno proizvodno linijo in tako povečali zmogljivosti. Zaradi takega povečanja proizvodnje smo v sodelovanju z Uteks (usnjarna in tehnična konfekcija) pridobili novih 1000 m² skladiščnih prostorov. Tega leta nam je Konus iz Slovenskih Konjic prodal proizvodno linijo, ki je zaokrožila program izdelkov za pohištveno industrijo", se spominja Jože Krenker, tedanji direktor TOZD Ko-si. Novi programi so terjali nove investicije:

zgradili so nove proizvodne prostore za Ko-si v Starem trgu, in to v neposredni bližini tovarne NTU, zdaj Johnson Controls. V novih prostorih je stekla proizvodnja natanko pred desetimi leti. Tako je pomenilo leto 1984 za obe podjetji pomembno prelomnico za njun nadaljnji razvoj. Na novi lokaciji so z dodatno moderno linijo povečali proizvodnjo in prodajo ko-si blazin. Karel Kotnik, nekdanji delavec v proizvodnji, je ob preselitvi v nove delovne prostore dejal, da velja za tako vselitev enako kot za vselitev v novo hišo: "V Ko-si delam od vsega začetka in se še dobro spominjam nekdanjih težjih delovnih razmer. Z moderno proizvodno linijo smo dosegli izredno dobre poslovne uspehe. Še več izvažamo. Srečen sem, ker delam v tako zavzetem in delavnem kolektivu."

V jeseni leta 1987 so zgradili še skladiščne prostore v velikosti 800 m². Sedanja družba Ko-si deluje v okviru holdinga TUS, vendar je ta v procesu privatizacije. Tudi Ko-si. Vsaka družba holdinga bo postala samostojno gospodarsko podjetje in bo tako tudi načrtovala svoj razvoj. Danes družba Ko-si predeluje naravna vlakna rastlinskega (kokosova in sisalova, jutina, lanena, iz palmovih listov, bombaža, surove svile itd.) in živalskega izvora (vlakna iz različnih žim - konjskih, kameljih, kašmirskih koz, tibetanskega goveda ipd.) v polproizvode za oblazinjeno pohištvo in vzmetnice ter za program t.i. bioizolacijskih materialov, in to za toplotno in zvočno izolacijo tal, sten, ostrešij itd. Kokosov bio-izolacijski material je dober zvočni in toplotni izolator in ustreza zahtevam gradnje in bivanja v naravnem okolju, je odporen proti vlagi, plesni, bakterijam, žuželkam, glodalcem itd. Naravna kokosova vlakna predelujejo s preizkušeno in uveljavljeno tehniko iglanja v obstojen oz. negorljiv material. Tudi v pohištveni

industriji vse bolj uporabljajo materiale naravnega izvora. Družba Ko-si je znana po pohištvenem bioprogramu. Sisal blazine uporabljajo kot polnilne vložke pri izdelovanju vzmetnic, oblazinjenega pohištva, otroških postelj itd., kokosove blazine pa v proizvodnji pohištva, bodisi samostojno ali v kombinaciji z drugimi materiali. Naravna rastlinska vlakna kupujejo na vseh koncih sveta, največ pa v Šri Lanki, Braziliji, Argentini, Indiji, na Kitajskem, v Mongoliji in drugod. Del surovin dobavljajo tudi evropski ponudniki v Rotterdamu, Hamburgu in Bremnu. Na štirih proizvodnih linijah predelujejo naravna rastlinska vlakna, na peti pa izdelujejo blazine iz živalskih vlaken. Proizvodnja poteka v dveh izmenah. V zadnjih letih se je ustalilo število delavcev (73), v podjetju ne poznajo fluktuacije. Delavci dokazujejo veliko pripadnost podjetju, za dobre delovne uspehe so dobro nagrajeni. Z raznovrstno in kvalitetno ponudbo so si pridobili zaupanje številnih evropskih proizvajalcev vzmetnic in oblazinjenega pohištva, saj izvozijo 95% izdelkov v Nemčijo,

Avstrijo, Italijo, Švico, Belgijo in v skandinavske dežele. Družba Ko-si upošteva zahteve posameznih kupcev, to pomeni, da morajo v poslovanju ostajati izredno prilagodljivi, delati kvalitetno in spoštovati roke dobav, ki so večkrat izjemno kratki - tri dni ali še manj. Z dosedanjo tržno naravnostjo in poslovno politiko so si pridobili in ohranili številne stalne kupce. Tudi v prihodnje bo kolektiv vztrajal pri predelavi naravnih materialov, ki so okolju prijazni, ekološko neoporečni in zdravju neškodljivi. Marjan Jurjec, dipl. inž. kemije, uspešno vodi družbo Ko-si od leta

1990 in pojasnjuje ter meni, da podjetje s proizvodnim programom in odpadnimi materiali ne obremenjuje človekovega okolja, in dodaja: "Vse naše materiale je mogoče reciklirati, kompostirati, brez kakršnihkoli škodljivih posledic, kar pomeni v sodobnem svetu enega izmed osnovnih in bistvenih kriterijev za uspešen poslovni proces."

Vodstvo družbe želi in si prizadeva, da bi bilo delovno okolje prijazno za delavce in da bi ohranili tudi v prihodnje dobre delovne in medsebojne odnose tako v kolektivu kot širšem prostoru. Prepričani smo, da jim bo to uspelo.

Ob 20-letnici družbe Ko-si želimo kolektivu še veliko nadaljnjih delovnih uspehov!

Jože Potočnik

GUSTAV GNAMUŠ

Rodil se je leta 1941 v Mežici. Študiral je na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani pri profesorjih Maksimu Sedeju, Francetu Miheliču in Gabrijelu Stupici. Po končani akademiji se je zaposlil kot likovni pedagog na osnovni šoli v Prevaljah. Od leta 1972 do leta 1979 je imel status samostojnega umetnika, hkrati pa je poučeval likovno vzgojo na osnovni šoli v Ljubljani. Leta 1979 je bil izvoljen za docenta, od leta 1990 je redni profesor na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani.

Prvo samostojno razstavo je imel na Ravnah na Koroškem leta 1969, še v času službovanja na prevaljski osnovni šoli. Okolje, ki je bilo vse preveč tradicionalno, kljub prvim mednarodnim likovnim razstavam v takratnem Umetnostnem paviljonu v Slovenj Gradcu, kjer so prav tako orali ledino v smislu vzgoje likovnega občinstva, ni najbolj naklonjeno sprejelo samosvoje likovno izražanje mladega akademskega slikarja. Gnamuš je želel prekiniti z akademsko maniro in je našel najprimernejšo spodbudo v krajini. Vendar so bili njegovi pejzaži le pot do odkritja barve, ki ga je povsem zasvojila. Kot je pred leti povedal v intervjuju za **Likovne besede** (št.17, 18, Ljubljana 1991), je bil "lačen barve", da bi se rešil zelenila, ki mu ga je vsiljevala tipična koroška krajina. Zatem je prešel tudi popartistično izkušnjo na povsem svojevrsten način ter še vedno živel v figurativnem svetu.

Gnamuš: "Pop art me je osvobodil v smislu rahljanja stvarnosti - tihožitij sem imel zadosti že od prej, pejzaža sem se zasitil zdaj, naenkrat pa ni bilo ničesar več postavljati."
(Likovne besede, št. 17, 18, Ljubljana 1991)

Ko pa mu je uspelo likovno misel izraziti brez predmetnosti, je bilo to zanj povsem novo odkritje, samo njegovo, pridobljeno s trdim delom in velikimi napori, brez špekulacij s sočasnimi dogajanjmi v svetu. Gnamuš, ki je tudi odličen poznavalec teorije likovne umetnosti, je dobro poznal principe Rothkovega likovnega ustvarjanja. Že v šestdesetih letih je lahko videl njegova dela na razstavi v Ljubljani ter mu niso bili tuji izsledki t.i. Hard-edge, vendar je šel svojo

lastno pot, zato bi bilo primerjati Gnamuševo zorenje in iskanje likovne izpovedi z Rothkovim brez smisla, tudi če bi ga fascinirali Rothkovi interierji narejeni za Harvard in kapelo st. Thomas v Houstonu. Prostor je predmet tudi Gnamuševega zanimanja, pa naj gre za razsežnost prostora znotraj likovnega dela, kot za pojem konkretnega prostora. S tem, ko Gnamuševa slika v procesu anti-iluzionizma izgublja prostor, ista slika kot objekt v prostoru prostor ponovno odkriva. Barvno se je Gnamuš omejil na območje monokromije ter je gradil sliko na podlagi barvnega kontrasta, kjer svetlobi ni pustil spreminjati barvnih vrednosti.

Gnamuš: "Zaustavitev barve v določeni frekvenci je akt moje odločitve, izraz moje senzibilnosti, telesnosti, ki jo prekriva odsotnost geste, fature. Prostorska zasnova kot polje energij ima nekaj skupnega z mitskim prostorom."
(Umetnik v ateljeju, DZS, Ljubljana 1984)

Kljub skoraj mitskim odnosom do prostora in barve pa Gnamuš ni opustil risbe. Risba kot najposrednejši izraz vsakega likovnega umetnika mu ni služila kot zapis ideje, temveč kot avtonomna likovna zvrst, s katero je lahko suvereno izrazil likovno misel. Ni bila predpriprava, s katero bi gradil osnovo slikam, temveč so njegove risbe

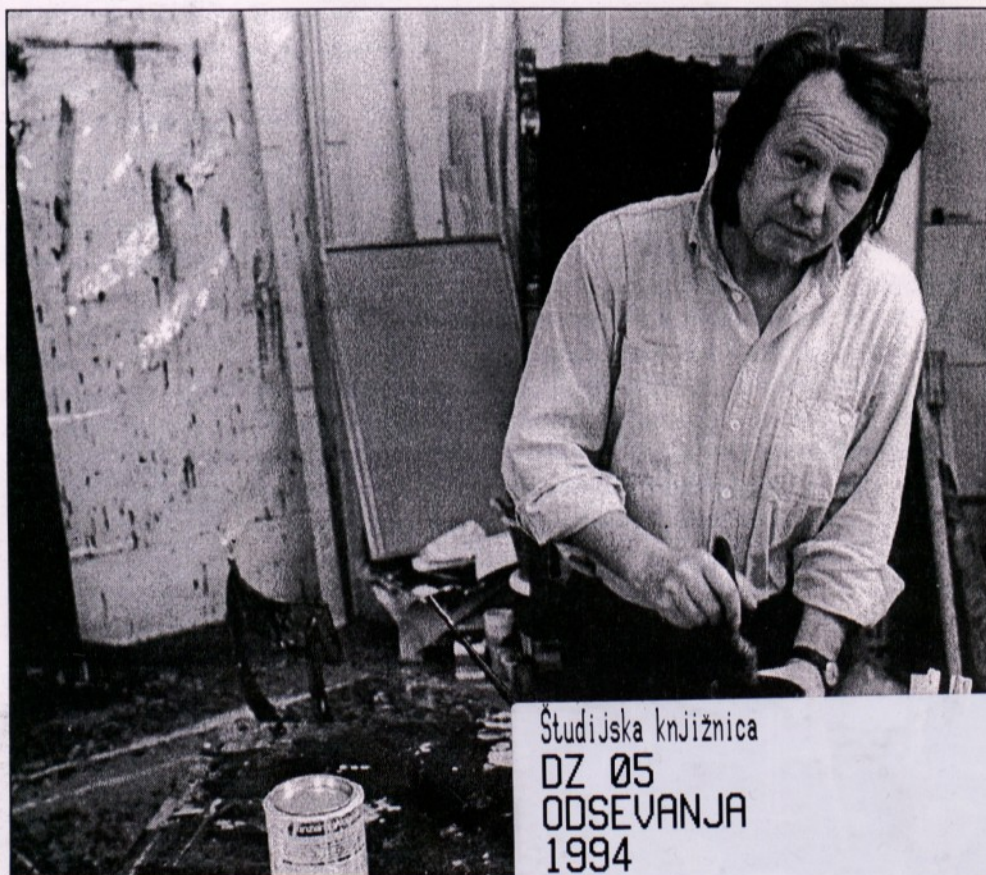
slike. Tehnika in material pri Gnamušu ne ločujeta njegovega primarnega reševanja likovnih problemov, pravi celo, da je problem risbe v tesni povezavi z barvo.

Gnamuš: "Vsaka ploskev ima svoje izhodišče v vzdraženju robov in vodi do zlitja barvne gmote kot celote in v odnosu do druge površine."
(Likovne besede)

Predvsem pa je slika za Gnamuša, če odmislimo izzive, ki mu jih postavljajo likovni problemi in ki jih rešuje s predanostjo znanstvenika, predvsem meditativni prostor, kjer enakovredno sodeluje tudi gledalec, kolikor je seveda pripravljen vstopiti v ta prostor. S tem, ko je očiščen motečih dražljajev, lahko sprejema Gnamušev svet tišine in se poda v neskončnost kozmosa ter intimno doživi skozi slikarski medij drobec skrivnosti bivanja. Inscenator meditacije je umetnik, katerega delo postane več kot zgolj objekt estetskega ugodja ali neugodja, njegova umetnina podobno kot npr. celostna umetnina baročnega interierja gradi mistično zavest tistega, ki prestopi prag "Svetišča" in naredi preboj iz zunanje vsakdanje resničnosti.

Milena Zlatar

Gustav Gnamuš - foto: Tihomir Pinter, 1991

Studijska knjižnica
DZ 05
ODSEVANJA
1994

886.3

3003257, 24